

NARCISO AGOTE

LOGICA (1807)

Agote, Narciso

Lógica 1807 / Narciso Agote. - 1a ed. - Ciudad Autónoma de Buenos Aires : FEPAI, 2025.

Libro digital, PDF

Archivo Digital: descarga y online

ISBN 978-987-4483-68-3

1. Lógica. I. Título.

CDD 160

© 2025 Ediciones FEPAI

Fundación para el Estudio del Pensamiento Argentino e Iberoamericano

Marcelo T. de Alvear 1640, 1° E- Buenos Aires

E-mail: fundacionfepai@yahoo.com.ar

Queda hecho el depósito que marca la ley 11.923

NARCISO AGOTE

LOGICA (1807)

Transcripción, Introducción y Notas

Celina A. Lértora Mendoza

Buenos Aires
Ediciones FEPAI

Introducción

Celina A. Lértora Mendoza

Poco se conoce de la vida y actividades de este profesor; sabemos que era porteño y que había estudiado en el Colegio de San Carlos, donde después enseñó. En 1805 y 1806 se presentó a concursos de oposición para acceder a cátedras realizados en la época colonial y ganó el segundo.

Del curso dictado por Agote sólo se conserva la primera parte, correspondiente a la Lógica, iniciada en marzo de 1807. Deducimos del mismo la orientación general de su filosofía, aunque desconocemos el contenido concreto de las otras partes del Curso de Filosofía. Sabemos, por su propia declaración, que era un ecléctico convencido y antidogmático.

En la Introducción a mi edición de la traducción doy más informaciones sobre su vida y obra, así como un análisis codicológico y paleográfico más detallado. El libro fue publicado como

Narciso Agote

Curso de Lógica (1807)

Introducción, transcripción, traducción y notas

Celina A. Lértora Mendoza

Buenos Aires - Ediciones F.E.P.A.I. - 2010

El códice que contiene las lecciones de Lógica se conserva en el Instituto de Estudios Americanistas de la Universidad Nacional de Córdoba, bajo el N° 6373, y su carátula es la siguiente:

Institutiones Philosophiae juxta recentiorum Phy/losophorum placita elucubrata atque profectui juventu/tis Regalis Sancti Carolis Bonaeropolitam Colle/gii Scolastica perspīcuaque metodo per trienum ela/boratae opere et studio Doctoris Narcissi Agote / olim ejusdem Collegii alumni et nunc Phyloso/phiae moderatore / Pars prima seu Logica incaepa postri/die idum Marsi anno millesimo octingentissi/mo septimo.

No hay otras indicaciones, ni sobre el copista ni acerca de la historia del traspaso del libro. El códice se conserva en buen estado y es perfectamente legible. El papel es de fibra vegetal, liso, sin satinado, de regular grosor. La tapa es de 15,5 cm por 21 cm de alto y encuadernación moderna.

La tinta es negra ferruginosa fluida, perfectamente conservada. El instrumento escriptorio debió poseer un cañón cortado bastante al sesgo, lo que determina un trazo alternante de grosores según la posición de la mano. Actualmente consta de 130 páginas útiles, que el copista numeró por folios (llegando a 65 v). No hay lagunas, cortes ni hojas intermedias faltantes, pero el escrito termina abruptamente por lo cual debe deducirse que falta algo del final. El único problema de texto es el siguiente: en el folio 58 (p. 115) aparece otra mano que repite el Artículo Segundo de la Sección Cuarta (sobre el método) en forma más completa que el original, como se verá en el análisis del texto. Evidentemente el primer copista equivocó la transcripción de la última parte del texto, lo que fue corregido por este segundo copista. Pero puesto que el primer texto

termina con el anuncio de una Segunda Parte, y el otro texto se intercala en frase interrumpida, me inclino a pensar que primitivamente el texto del primer copista se daba por terminado, y que el segundo –que probablemente fuera también completo– se intercaló sólo en la parte necesaria. En el texto principal el número de líneas por página oscila entre 25 y 30, siendo raro que bajen de la cifra menor. Carece de adornos, letras ornamentales y dibujos. Los títulos sólo se destacan por una letra apenas mayor y más abierta que el resto, y por el espacio interlineal. La letra es cursiva moderna, inclinada a la derecha, angulosa, bastante grande, con trazos de diferente grosor, según dijimos.

Para la transcripción se han seguido las orientaciones generales en esta materia. Se han explanado las abreviaturas sin ninguna indicación. Se ha corregido sin indicación la puntuación defectuosa. También se ha corregido la ortografía, poniendo la lectura original en nota; pero se han conservado las peculiaridades sintácticas por entender que forman parte del estilo del profesor y, en general, del latín académico de la época. La paginación se ha contado desde la primera página de texto; la numeración por párrafos también es mía, En las notas sólo se incluyen datos que no han entrado en las de a edición de la traducción.

NARCISO AGOTE

[p. 1]

Institutiones Philosophicae juxta¹ recentiorum Philosophorum placita elucubratae atque profectui juventutis Regalis Sancti Carolis Bonaeropolitanum Collegii scolastica perspicuaque methodo² per trienum elaboratae opere et studio Doctoris Narcisi³ Agote olim ejusdem Collegii alumni ac nunc Philosophiae⁴ moderatoris.

Pars prima seu logica incepta postridie idum Martii⁵ anno millesimo octingentesimo¹⁰mo septimo

[p. 2]

Praefatium in universam Philosophiam

1. Philosophia tantum sonitu, scientia⁶ jam pridie vobis optatissime commovens animos, inflari, ac laudis tactos cupidinis avidissimus, **aneum**⁷ lustrandi vivens, fluentia dicere, carpenti flores, aromata flane, eaque conspicienda homini, jucundissima cuique nihil denique vobis honoris ostendere,

¹ justa

² metodo

³ Narcissi

⁴ Phylosophiae

⁵ Marsi

⁶ sciensia

⁷ aæneum

studium imum alitum praecordii, errari clari studi-
osique juvenes credo ego.

2. Utinam mens non leva? Quid enim indig-
¹⁰nus, quid turpius, verecundius quid; humanove
spiritui, cujus est officiosa et activa indoles, cujus
amet actio natura, quiete irrentiaque dici⁸ repug-
nantius possit, non videns; libertatem, quae dono
spiritui primo in orto est impertita, minime
¹⁵quisquam veritatem assequendo cupidam aut
non cupidam en eam vitratur, necne his esse prius,
ut magnopere summam ejus felicitatem per-
dere aut parvi ducere queat; beatitudine⁹ va-
cari, veritatis illudere captum, cum ona quem-
²⁰que natura edocet, trahit, impellit, exigit. Qua-
mobrem, satis onis facientibus libidini Philoso-
phiam¹⁰ primordiis sub mundi homines edidere sae-
culis.

²⁵**3.** Nec immemor fuit unquam ex hominibus
quisquam non aliena animi affectione¹¹, quaenam gratis-
sima latus, secundam pulcherrime ferendi fortu-

[p. 3]

nam amplificandi, vitam felicissime genere ubique tempo-
ris et locorum.

⁸ disi

⁹ veatitudine

¹⁰ Phylosofiam

¹¹ afectione

4. Huc omnes humanae curae, vigiliae, cogitationisque laborarunt, in sublimis ne dicam divina
5 animorum celeritas, tanta praeteritorum memoria futurorumque prudentia tot artes profluere tantae scientiae¹² ut inventa. Aurea enim felicitatis semita undique obrupta tenebris. Cum sapientius versari ne cuiusque virtutis ait, nec ingeniis;
10 quidam ad percipiendum felicissime, dicertissime [sic] ad disserendum ratione a natura procreati eloquentia fundentes juvar[e]¹³ caeteris queis omnino ornamenta hominum, naturae honor, et lumen videntur, in lucem prosperis fatiis viam protulisse,
15 opus omnium maximum laborissimum hucusque reperiri ipsos testes, et duces, suadere sunt adepti ampliusque colli ut sapientes solliesti scolas aditu cunctis faciles, felici doctrinae de qua liberius concibes moverent operae praetium aperiri putarunt; primis ab his scientiae¹⁴ ductoribus quae summum rerum omnino spectandarum investigari bonumque assequi **sapientia**; a cuius **ac** doctrinae **sapientiae amor**, quod graece Philosophia¹⁵ sonat dicitata fuere.

25 5. Verumtamem rem percurrentibus obiecta equo cognosci similique perspici oculo, perpendentis veritatis stat socio, aut facillimus¹⁶ possibileve¹⁷ existere: Mire plura inter Phy-

¹² sciensia

¹³ juvar

¹⁴ sicensiae

¹⁵ Phylosofia

¹⁶ facillimus

losophiae¹⁸ principes, aut magistros quam ipsis

[p. 4]

dissimilia, de beatitudinis¹⁹ indole, ac recto inventuro, eaque fruituro vestigio, surrexere [sic]²⁰ placita, quae Philosophici²¹ horizontis²² potitae, in altum evolanti quasi tenebras²³ densissimae²⁴ fusas, in tot, tantaque⁵ inter se discidentia systemata, lites, rixasque tam varias, a nobis aut absque rixu pro nihilo ductas, versa interea temporis miramur. Pleni omnes sunt libri plenae sapientium voces, plena antiquarum opinionum vetustas nihil denique Philosophiae²⁵¹⁰ candidato popularius ipsique nobis juvenes dilectissimi dici palam dum altiora utilioraque peto, non faciam non ego simam.

6. Eo jam lucis devenimus ut intento unde Philosophiae²⁶ scatera flumen decurrere fuerint¹⁵ agressus, laetandum jure esse videatur, quod est aspectus obviam queis in errandis, pratisque humec-

¹⁷ possibileve

¹⁸ Phylosophiae

¹⁹ veatitudinis

²⁰ surexere

²¹ Phylosofici

²² orisontis

²³ thenebras

²⁴ densisimae

²⁵ Philosophia

²⁶ Phylosophiae

tandis inque fructibus quos perfectos ingenio elaboratos industria afferri oportet producendis, tot ab hinc transmisisse annos. Dicendum²⁰ ergo de Philosophiae²⁷ singularibus eximisque progressibus; hujus autem irtionis difficilium est exitum quam principium invenire. Itaque abunde est mihi in dicendo modi non copiae quaerendo.

7. Quid? felicius mihi in rebus ornandi in²⁵ argumentis illustrandis esse dictum aut futurum recenseo, quam scientiae²⁸ arborum radicitus [radicibus?] terrae mirum syderibus tendentem cuspides in caelum fixa Philosophiam²⁹ esse, illa [sic, ita?] intueri contemplarique debere nos quoniam semper Philosophiae³⁰ appetentes, gloriae

[p. 5]

nec moderati inimici laudis, proprius³¹ scientiarum³² arborum a natura states insito³³ fraudibus invidorum tecti radorum, speciem atque structuram in modum mireta, liberius experiamur: videte interim, adolescentes⁵ gratissimi, ne ut nobis pulcherrimum erit, tantum nobis sciendi oceanum patefacere relinquere, id sit nobis turpissimis et consulere, et studere, et conser-

²⁷ Phylosophiae

²⁸ sciensiae

²⁹ Phylosophiam

³⁰ Phylosophiae

³¹ propius

³² sciensiarum

³³ incito

vare, et curare.

8. Logica, scientia³⁴ illa, sapientibus adamata,
¹⁰ quae ratiocinandi³⁵ actum, animae etiam incultae, non
 alienam in normam disciplinamque redivit, aureum
 scientiarum³⁶ arborem, ramis inmensum orbem face-
 te cingentem, divitem foliis, circum frugibus onustum,
 ipsa alit, viridat, verbo, ipsa radix succusque on-
¹⁵ nus. Est vobis scientia³⁷ cuius ingenuitas nobilitas
 quam Philosophi³⁸ rerum originem scrutando, penetra-
 lia petendo in artem Logicae nomine teneri ad
 scribendum est visum. Est scientia³⁹ (de qua alias ad
 eos pluribus) que Philosophiae⁴⁰ armas primus obviam
²⁰ procedit, quamque tanto vobis studio pro meo
 erga vos amore commendo ut majore non possint.

9. Philosophorum⁴¹ communis tum de honestis-
 sima gloriae radice, tum ipsimis frugibus
 certiores singulos officii moralis scientia⁴², sic ab
²⁵ objectis ipsis donatum nomine, et genita quae et
 producta; huic autem proponi naturalis Theo-
 logia, jus naturae, Ethica, et Politica. Crebro⁴³
 ab hominibus aflatus, improbosque labores super

³⁴ scientia

³⁵ ratiocinandi

³⁶ scientiarum

³⁷ scientia

³⁸ Philosophi

³⁹ scientia

⁴⁰ Philosophiae

⁴¹ Philosophorum

⁴² scientia

⁴³ Crebros

jactissima quandoque captu inimica rerum sensibili-
³⁰lium vi intima atque virtute impressos, ex omni

[p. 6]

ratione atque ordine, quidem doctissimis non pertes-
sis, Physicam accepimus, quae discolo nobis indutaramis
ornatius perfectiusque Pudoctica, Quimica, Hydrau-
lica, Mechanica, et aliis ante omnino sublimis appa-
⁵ret. Ecce Philosophici⁴⁴ arboris turreus gratissimus,
Ethica scilicet, et Physica, quod visibilis ramis, quo
frigore invitantia folia Mathematicae, praeter
recensitas, scientiae⁴⁵, quarum perspicia conspicien-
daque brachia et Arimethica, et Geometria, et
¹⁰Algebra, et Astronomia, ad suam retinendam an
servandamque naturam axeunt, profluunt, denique
ambiunt.

10. Nihil tamen Logicae scientiam⁴⁶ humanarum
radici conjunctius, Methaphysica scientia⁴⁷, Cosmo-
¹⁵logia⁴⁸, Psychologia⁴⁹, Pneumatologia⁵⁰, necessariis
decorata, quam Philosophi⁵¹ quodam mentis habitu⁵²

⁴⁴ Phylosofici

⁴⁵ sciensiae

⁴⁶ sciensiam

⁴⁷ sciensia

⁴⁸ Comologia

⁴⁹ Phycologia

⁵⁰ Neumatologia

⁵¹ Phylosofi

⁵² abitu

nescis quem prope divino cum explicando tum
exornando⁵³ nobis omnibus ad bene de rerum notitia
vitium fugientium sperandum quasi signum aliquod
²⁰ sustulerunt. Hic admirabilis, miranda adhuc Phi-
losophia⁵⁴ seu sapientia, ejusque studiorum copia res-
tringuntur opinor: Quae Philosophiae⁵⁵ species! Quae
deliciae! Quae fruges! Quae humanitas colentium!
quae dignitas! Quae majestas! Quid est enim (ait
²⁵ Cicero Libro 2° officiorum) per Deos optabilius⁵⁶ sa-
pientia? Quid praestantius? Quid homini melius?
Quid homine dignius?⁵⁷

11. O! Juvenes illud laudabilem⁵⁸, homo longius
quam vita amabilem⁵⁹, qui haec studia excerperit⁶⁰, in-
³⁰gratum est vobis qui ejecerit, miserum qui amisse-

[p. 7]

rit⁶¹, ergo certe juvenes gratissimi, posteaquam cau-
sam docendi palam suscepti, minime temptus animi stuen-
dae felicitatis vestrae bonique communis; sed mea stu-
dia erga vos, et officia malo vobis ex his qui scien-

⁵³ exornando

⁵⁴ Phylosopia

⁵⁵ Phylosopiae

⁵⁶ pbtavilius

⁵⁷ dignus

⁵⁸ laudavilem

⁵⁹ amavilem

⁶⁰ exceperit

⁶¹ amiserit

5^{tiae}⁶² possunt judicare, aut tempore, quam ex me esse notam.

12. Sed filum sit, longiorem motionem a me causam quidem exigi, angustia vero temporis vestroque profectuis brevior⁶³. Id tamen sciatis vellim logius¹⁰ antero mihi esse eum ita Philosophiae⁶⁴ conscium, ut artis limites proferre digitis monstrarisque possit; antiquissimorum⁶⁵ et id aetatis⁶⁶ hominum numerando systemata recenseat, perspiciat cuncta, a doctissimo necdum naturae interprete eruditus in¹⁵ eamque trienno curriculo, illo dicam emulo atque imitatore studiorum nobilium curae incubisset omni, memoriter etiam Historiaeve Aristotelem, Descartes⁶⁷, Neuton⁶⁸, Wolffium⁶⁹, menti inhaereat minime, sapientum suffragiis amantium sapientiae²⁰ aut Philosophi⁷⁰ honori⁷¹ ornandum fore, nec declarandum nequisquam vestrum, si cuiquam obtigerit, aut mihi ignotum Philosophum⁷² ob id solum futurum speret, nec se jactet. Dixi Philosophus⁷³ dignus qui intus sese Philosophiam⁷⁴ tenet, videlicet

⁶² sciensiae

⁶³ vreviore

⁶⁴ Phylosofiae

⁶⁵ antiquisimorum

⁶⁶ etatis

⁶⁷ Descarpes

⁶⁸ Nenofonus

⁶⁹ Bolfium

⁷⁰ Phylosophi

⁷¹ onori

⁷² Phylosophum

⁷³ Phylosofus

⁷⁴ Phylosofiam

²⁵rationato, discurrit, docet, explanat, nobilissime⁷⁵
verissimeque⁷⁶ conficit; qui omnium rerum divinarum
humanarumque visa, causas, naturamque nosse stu-
det, et ad inveniendam mens systematum⁷⁷ scientia⁷⁸
uniquè potens satis est capax.

[p. 8]

13. Vehementer igitur vos eiam atque etiam exhor-
tor, et rogo, ut honoris vestrisque causa, parentum,
ad salutis publici utilitatem liberalissimas scientias
tractatis, caute studioseque aeternae felicitatis intu-
⁵itu in ea unice incumbatis, ut labores. Philoso-
phicas⁷⁹ exercitationes nostras Deo ut amplissima⁸⁰ ser-
vitudinis monumenta erga Dei puram virginem ejusque
sponsum amoris nostri conservetis ut diu noctuque
caelestes imploretis aquas, ut in aestu suavitas inque
¹⁰mentibus foecunditas se efferat. Hoc est animi, hoc est
aetatis, hoc est ingenii vestri, juvenes amabiles, hoc
ejus spes quam habere debetis⁸¹ amplificandae scien-
tiis⁸² dignitatis animae. Id si a vobis impetravero
quidnam mihi dulcius, quid jucundius? Humano-
¹⁵ve beneficio vestro honorare dum mortis⁸³

⁷⁵ nobilissime

⁷⁶ verissimeque

⁷⁷ sistematum

⁷⁸ scensia

⁷⁹ Phylosoficas

⁸⁰ amplissima

⁸¹ devetis

⁸² sciensiis

superstitem affectum arbitrabor⁸⁴.

Logicae proemium

14. Quoniam mihi quae necessaria vobis generalia super Philosophia⁸⁵ satis verba fecisse²⁰ est visum de Logica nunc dicam, et ita dicam, nec gloria in oratione, quam vobis utilitas, a me plus quaeris scensiat. Inter aplicissimi orbis Philosophici⁸⁶ viris duces, et lumina juvenili favori comptae inservientes Philosophiae⁸⁷ in Logica, Physica, Metaphysica et Ethica ascriptae de-

[p. 9]

dere operam, scientiarumque⁸⁸ ex ortibus desertis⁸⁹ undique floribus probarunt, explanarunt, exornarunt⁹⁰. Quid ex eorum (quibus Mundus ferax) dictis aut terrore concitatis nec antiquis audientibus difficultate rerum, immensa fere argumenti extensione⁹¹, adventitiis Mathematicorum et scientiarum⁹² co-

⁸³ Sique ~~supers~~ /item

⁸⁴ advitavor

⁸⁵ Phylosofia

⁸⁶ Phylosofici

⁸⁷ Phylosofiae

⁸⁸ sciensiarumque

⁸⁹ decertis

⁹⁰ exhornarunt

⁹¹ extentiore

⁹² sciensiarum

piis omnium Philosophicum⁹³ ex partium nostrum conflatum in lucem proferendum nobis putatis? Minime minime. Prae nobis tota audacia, pro sapientia, ignorantiae pro auctoritate plenos pro nihilo probus quisque ducet.

15. Itaque Majores et id memoriae Philosophi⁹⁴ dum Minervam studiis utilitatem, et veri aditum secundum requirimus nec dum amore sed via sunt praemendis nec tamen nostris suffragiis, sic ornati futuri sit ipsorum potiti non Philosophi⁹⁵ esse videamur. Nocturna diurnaue mandi amara [amana?] Philosophiae⁹⁶ pomaria lepidissimas gemmas, terrae marique quaerere, neque agredi portus, secundum [-id?] undas vastissimas verberare⁹⁷, dare ventis vela, alta petere, stellis etiam numeros ac nominam facere nostra ipsorum interest studiosi juvenes.

16. Nos rationis Domum intus adductus perpendentes nobis planaue strinsecus existere sensum organa afficere, apprehensaue mente sumus conscii; nec quisquam ita sunandis⁹⁸, ut de

⁹³ Phylosoficum

⁹⁴ Phylosofi

⁹⁵ Phylosophi

⁹⁶ Phylosofiae

⁹⁷ ververare

⁹⁸ Palabra corregida ilegible

[p. 10]

suo esse et existere aduc sit certissimus. Illud igitur esse quod suimet opes in nobis non versatur, luce clare cognoscitur ignorarique nequit **animam** diximus: scis vero, quae extensione⁹⁹ praedita, et⁵ magnitudine, et figura dissimilia extra nos conspiciamus corpora nominamus. Ratiociniis seu discursibus corpora hominisque spiritus, entia per se non esset; nequaquam nempe vi, nec virtute propria¹⁰⁰ aut existere, aut durare, non modo deprehendimus¹⁰ sed etiam demonstravimus huic necesse est, ut Deum cujus potestatem ut nundibet [?] entium genus productum, cognitum habeamus auctorem omnium. Quo entia quod super nosmet discurrentes noscimus et Deus, et hominum animae et corpora apparent.

¹⁵**17.** Quamobrem trinas generale Philosophiae¹⁰¹ partes, partim de Deo, partim de anima rationali, partim demum de corporibus tractantis statuendum est nobis. Philosophiae¹⁰² pars quae de Deo agitur, naturalis Theologia dicitur.

²⁰ Quae de anima Tractatus animae vel apud quosdam Psychologia¹⁰³, spiritum scientiae¹⁰⁴ naturalem naturalem Theologia, animae tractatum invivens, Pneumathologia recensetur a cunctis. Sed

⁹⁹ extentione

¹⁰⁰ propia

¹⁰¹ Phylosopiae

¹⁰² Phylosopiae

¹⁰³ Syphologia

¹⁰⁴ scientiae

cum plura sint universis entibus sive spiritus si-
25^{ve} corpora existant, inter se communica, Philoso-
phiae¹⁰⁵ pars ea de ente in genere communibus quae
super proprietatibus disputans nuncupatur.

[p. 11]

Ontologia¹⁰⁶, queis ex omnibus Metaphysica
conflatur, ornata editur, et efficitur id, quod scientia¹⁰⁷
mentis in genere, et spiritum optime nomina-
ri non nequeatis ipsam. Alteram Philosophiae¹⁰⁸ partem
5 corpora intuentem, Physicam appellari deesset:
quae veluti secata et divisa¹⁰⁹, dum qualitatis cor-
porum, multis speciebus communis observat gene-
rales; singulares enim corporum species contem-
plans particularis nobis est dicenda.

10 18. Nullo docente cognitio est cuius¹¹⁰ per
usum reperta vinas animae inhaerentes facultates
esse, cognoscitivam et appetitivam¹¹¹. Nec minus praes-
to est ubi quamlibet posse, cognoscitivam a vero
appetitivam¹¹² a bono recedendo, huc illuc ferri,
15 seu operationibus errare. Unde Philosophiae¹¹³

¹⁰⁵ Phylosofiae

¹⁰⁶ Onthologia

¹⁰⁷ scientia

¹⁰⁸ Phylosofiae

¹⁰⁹ divissa

¹¹⁰ quibus

¹¹¹ apetitivam

¹¹² apetitivam

pars quae sic voluntatis usum, seu appetitivam¹¹⁴
potentiam ordinam, et malum fugiens, bonum et
eligat, et sequatur et amplectatur; Moralis
vocatur Philosophia¹¹⁵, aut Ethica; necnon Phi-
²⁰losophia¹¹⁶ Practica. Qua tamen intellectum seu cog-
noscitivam potentiam ad verum cognoscendum et
exquirendum ab erroreque¹¹⁷ abeundum dirigit
Logica, Disciplina rationalis, disserendi ars,
Dialectica denique dicitur. Iam ergo de diu-
⁵tius voti, toties prolata sint rebus, sed compos
genus et modus super Logicam instituiam quod in

[p. 12]

hominum veterum auctoritatem positum et eorum
illustrium Philosophorum¹¹⁸ ore, plus, nescio quo pacto
videtur habere gravitatis. Itaque ipse mea legem
sic afficior interdum, ut Philosophi¹¹⁹ non me loqui exis-
⁵timent, sed ut tunc ad juvenes sapientiae aman-
tes generali de Philosophia¹²⁰ dixi; sic nunc ad Logi-
cam amicissimus ego de Logica scribam.

19. Logica, quae graece *logos*¹²¹ (ut ait Cicero

¹¹³ Phylosofiae

¹¹⁴ apetitivam

¹¹⁵ Phylosofia

¹¹⁶ Phylosofia

¹¹⁷ herroreque

¹¹⁸ Phylososorum

¹¹⁹ Phylosophi

¹²⁰ Phylosofia

de claris Oratoribus capite qua-
¹⁰dragesimo octavo docet), rem universam tribu-
 ere in partes, latentem explicaret, definiendo
 obscura explanaret interpretando ambigua
 primum videre; deinde distinguere, postremo ha-
 bere regulam, qua vera et falsa judicentur, et
¹⁵ quae, quibus positae, sint, quae non sint conse-
 quentias¹²².

20. Certe naturale lumen animae aduc rudi
 inhaerens, perficere haec scientia¹²³ perspicit; hanc
 video rationi principem, et ad res suscipiendas
²⁰ et ad inveniendam veritatis lucem stare; Logi-
 cae fit dia praesentis¹²⁴ definit, dividit, arguit, con-
 cludit. Nec captu difficile iussa haec a natura,
 et ratione quantum est, citum in eis, et salutem,
 et opem accipere. Logicae duae distinguuntur
²⁵ partes Dialectica quae de probabilibus, Apodic-

[p. 13]

tica, quae ex necessariis disserit, per se prius
 lumen ens cogitandi omnis Dialecticae usur-
 patur nomine. Logica cum sapientibus partibus
 erret¹²⁵, universis atque via disputandi maneat.
⁵ Non recte modo ab Aristoteles, organum sive

¹²¹ lobos

¹²² consequentias

¹²³ scientia

¹²⁴ praesentis

¹²⁵ herret

Instrumentum scientiarum¹²⁶, artem juxta¹²⁷ Tullium¹²⁸
omnium maximam apud Augustinum Disciplina
Disciplinarum omnemque scientiarum¹²⁹ judicem et
formatricem quaempiam suis aris [?] adscribendum¹³⁰
¹⁰ esse vobis putandum. De utilitate plura non dicam.

21. Duplex communius Logica et artis
et naturae; haec naturalis; artifi-
cialis illa. Naturalis negat fas esse a nullo ani-
mae actu non ullo conscripto arte nec imperiis se
¹⁵ esse sejunctam. Artificialis oponitus operatio eadem
in Disciplina ad scripta, arte culta, illustrata, per-
fecta. Hinc ab quo rationem, dirigit rationalis
Philosophia¹³¹ seu Logica: quia praeceptis instruit,
mentemque nostram veritatem assequitur reddit
²⁰ promptiorem ars cogitandi dicitur. Hujus
priora rudimenta ab his excogitata fuisse poste-
risque tradita qui humanarum divinarumque rerum
studio ab ipso Mundi exordio¹³² incubuerunt.
Nemo inficiat sibi. Quoniam vero Zeno
²⁵ Eleates apud Laertium Logicae dicitur inventor,
primis illa fuisse videtur qui Logicae praecepta

¹²⁶ scientiarum

¹²⁷ juxta

¹²⁸ Tullium

¹²⁹ scientiarum

¹³⁰ ascribendum

¹³¹ Phylosofia

¹³² exhordio

[p. 14]

in unum collegerit scriptisque ediderit. A Zenone Socrates, a Socrate Plato Logicam accepit, quorum laborem et solertiam, etsi ex antiquis sint¹³³ nonnulli elati, omnibus tamen palman Aristoteles praeipsuit [?].

⁵ Nullus est enim inter antiquos qui hanc Philosophiae¹³⁴ partem ipso accuratis sit persequutus uberiusque pertractaverit, ut pro jures eorum omnium qui eam magna cum laude excoluerunt, Princeps omnium calculum haberi debet.

¹⁰ **22.** Verum quantumcumque satagerit haec in Dialectica illustranda laboraverit et plurimum non lucis solum, sed et incrementis a recensionibus super accipi; eximia sunt enim quae illorum labore et studio ei adecta quaere; si quae ordinis, nitoris, et ¹⁵ elegantiae quibusingere hujus disciplinae percepta tradit, et explicari ab ipso solum ratio habeatur, nihil est, quod jure in ea stare aliquis possit. Ea igitur sicut et caetera, Philosophiae¹³⁵ partes vobis traditurus diligentem, inquirat quaecumque a ²⁰ mente facultates percipiendas Sacram Theologiam intelligendam Religionem insinuandam et tuendam conducere possit. Ut unde in illius inquisitione recta procedamus. Cum Logicae objectum mentis operationes sint humanae cumque ipsas ²⁵ conformandi gratia¹³⁶, moderandisque Logicalia¹³⁷

¹³³ Sigue ~~ulla~~

¹³⁴ Phylosofiae

¹³⁵ Phylosofiae

¹³⁶ gracia

[p. 15]

praecepta conspirent cuncta duas in partes distribuamus. Prima institutiones ad praecepta quae intellectus instructus recte perciperet, indicaret, ac ratiocinari¹³⁸ possit, suasque operationes disponit, comprehendere, alteras disputationes quasdam, circa veritatis existentiam ejus criteria, alias de re, qua ad intellectum acuendum juvant, exhibebit. Sit ergo

Logicae pars prima
De his quae ad primam mentis operationem
¹⁰ pertinent

Sectio¹³⁹ prima
De idearum natura et diversitate

Articulus primus
De idearum natura

¹⁵ **23.** Priusquam ideae indolem explicem, quid mens humana sit, quibusque viribus et facultatibus ad objecta percipienda polleat, rudi prius Minerva adumbravo.

24. Mens itaque humana est vis illa qua²⁰ homo res plurimas diversissimasque percipit, de his deinde iudicat atque

¹³⁷ Logitalia

¹³⁸ ratiocinari

¹³⁹ Sectio

[p. 16]

discurrit, easque, si bona sint, appetit, si mala aver-
satur. Quoniam autem hoc loco de prima mentis
operatione agimus, eam dumtaxat mentis faculta-
tem consideramus, qua objecta, id est, res sibi occur-
rentes aut propositas mere percipit, quin ullum de
iisdem iudicium ferat. Haec vero mentis facultas per-
ceptiva pro multiplici objectorum diversitatem, atque
pro diverso percipiendi modo varia sortitur nomina
quibus tamen non nisi diversa ejusdem humanae men-
tis officia designantur. Inest scilicet menti nostrae
et sentiendi¹⁴⁰ facultas et virtus imaginandi, sensus iti-
dem intimus et vis intellectiva.

1°

25. Facultas sentiendi¹⁴¹ seu potentia sensitiva est,
¹⁵qua res sensibiles puta coloratas, sonoras,
odoras etc. ope sensuum externorum nempe visus, au-
ditus, olfactus¹⁴², gustus et tactus, mens nostra percipit. Un-
de sensus externus vulgo appellantur organa sensorii
eo quod anima illis tamquam organis seu instrumen-
²⁰tis ad res sensibiles quae extra nos sunt percipienda
utatur.

2°

26. Vis imaginandi seu Phantasia est illa mentis

¹⁴⁰ sentiendi

¹⁴¹ sentiendi

¹⁴² olfactus

facultas, qua res sensibiles, jam olim sensu externo
²⁵ perceptas, visas, auditas, nunc vero absentes perci-
pimus, ac denuo nobis veluti praesentis¹⁴³ sistimus in
earum imaginibus, quas pro libitu in cerebro effor-
mamus diversisque modis jungimus. Sic clausis
etiam oculis auribusque hortos aut Palatia, concentus
³⁰ musicos aut murmur ribuli nobis repraesentari
possumus.

[p. 17]

27. Sensus intimus est vis illa, qua mens seipsam intime
cognoscit suarumque operationum ac mutationum
sibi conscia reddit.

28. Vis intellectiva est, qua mens res mere intel-
⁵ligibilis vel res quidem sensibiles, attamen secundum eam
solummodo rationem secundum quam sub sensum aut
phantasiam minime cadunt, cognoscimus nobisque reprae-
sentamus. Vis igitur istae intellectus vel ratio appellatur.
Sic Deum, virtutem, veritatem, rei possibilitatem, et
¹⁰ existentiam, atque ipsam cognitionem nostram apprehen-
demus quae aliaque hujusmodi res intelligi quidem,
possunt, sensu tamen externo aut phantasia attingi
non possunt, cum nullis qualitibus sensibilibus affician-
tur. Pari ratione plurimarum rerum sensibilibus natu-
¹⁵ram et proprietates cognoscimus, quin ipsa naturam
aut proprietates sub sensum cadant. Perspectis jam ani-
mae viribus, restat, ut quot modis anima res percipiat,

¹⁴³ praesentis

exponatur.

29. Simplex rei perceptio tum pro diversitate objecto-²⁰rum quae percipiuntur, tum pro diverso ea percipiendi modo, omnino diversa est, diciturque vel sensatio, vel imaginatio, vel conscientia¹⁴⁴, vel idea.

30. Sensatio externa est perceptio objecti sensibilis orta ex praesenti objecti in organum sensorium actione²⁵. Sic si oculos in florem conjicias, vel aures ad concentum musicum advertas, a flore oculos a sono musicae aurei certa ratione affici et quodammodo immutari deprehendes. Unde in anima aut visio floris aut auditio musicae exoritur. Et visio vel

[p. 18]

auditio nomen sensationis externae obtinuit.

31. Imaginatio vel interna sensatio est perceptio, qua objectum quodpiam perinde hac res alias externo sensu perceptas, nobis veluti praesens sistimus in illius imagine quam citra concursum ipsius objecti nobis praesentem in cerebro efformamus exempli gratia dum clausis oculis vel in tenemris constitutis spectaculum diu ante conspectum nobis denuo repraesentamus. Hujusmodi autem imago dicitur Phantasma verum, si res in aliquem sensum externum olim incurrerit, et nunc rursus per illam imaginem exprima-

¹⁴⁴ consciencia

tur. Fictum vero phantasma dicitur si ejus ob-
jectum nullo unquam sensu antea e fuerit perceptum.
exempli gratia, dum urbis Romanae nunquam antea visae majes-
¹⁵tatem nobis repraesentamus.

32. Conscientia¹⁴⁵ in praesenti materia dicitur
illa perceptio, qua per sensum intimum
mentis nostrae actus, passiones et affectiones cognos-
cimus, earumque existentiae vobis conscii sumus; vg.
²⁰cum nostran tristitiam, gaudium, sensationem¹⁴⁶ vel ex-
ternam vel internam, vel quamcumque aliam perceptionem
cognoscimus, illius conscientiam¹⁴⁷, habere dicimus. Quod
si non actu habeamus talem sensum intimum, sed
tantum meminerimus nos habuisse talis perceptio
²⁵dicitur ‘recordatio’. Unde tam sensui intimus quam
recordatio est perceptio objecti interni seu intra nos
existendi.

33 Attentio est perceptio objecta rei vivax, constans

[p. 19]

et conjuncta cum aliquo conatu rem illam conoscen-
di.

34. Idea in sensu strictiore sumpta dicitur rei quatenus
intelligibilis in mente repraesentatio, vi cujus na-
⁵turam, essentiam¹⁴⁸, aut proprietates alicuius rei citra

¹⁴⁵ consciensia

¹⁴⁶ sensationem

¹⁴⁷ consciensiam

affirmationem aut negationem attingimus, vg. si intellectus concipit ens infinitae perfectum ideam seu notionem Dei habere dicimus. Hujusmodi idea vocari etiam solet notio spiritualis imago, species rei¹⁰ expressa, verbus mentis, perfectio, etc. Recentiores nonnulli ideas inter atque perfectiones discrimen statuunt, quod tamen a modo loquendi unice dependet.

Articulus secundus

¹⁵De idea simplici, composita, adventitia, factitia, singulari, particulari, et communi

35. Idea dividitur primum in simplicem et compositam, utraque variis modis accipitur. Primo et praecipue idea simplex dicitur, qua rem unicam repraesentat, qualis est idea hominis, montis, solis, etc. Idea²⁰ composita sive complexa appellatur, quae rem cum aliquo attributo aut affectam certa qualitate exhibet. Hujusmodi est idea hominis probi, montis praerupti, solis orientis. Ex hoc conficitur, ideam non ideo dici compositam, quam ipsa ex partibus constaret;²⁵ sed quia in sua simplici entitate plura objecta repraesentat eaque componit.

36. Secundo idea simplex dicitur, quae repraesentat rem in se simplicem et nullis partibus constantem:

¹⁴⁸ essensiam

[p. 20]

qualis est idea Dei, Angeli, etc. Idea composita dicitur quae repraesentat pluribus partibus constantem: talis est¹⁴⁹ idea domus, exercitus, hominis sive compositis ex corpore, et anima rationali. Unde eadem idea, quae⁵ in uno sensu simplex est, in alio sensu erit composita. Sic idea hominis, quae in sensu paragraphi¹⁵⁰ anterioris est simplex in sensus mox allato est composita.

37. Idea dividitur secundo in adventitiam et factitiam.

¹⁰ Adventita est, quae sensum ope acquiritur, tales sunt ideae odorum, saporum, aliarumque rerum sensibilibum. Factitia dicitur, quam sibi mens ex ideis adventitiis senex illis quibus informata jam est, conjungendo efficit. Talis est idea monti aurei, utpote ex adventitiis¹⁵ montis et aurii ideis composita.

38. Praeter ideas modo necessitas ab aliquibus abstruuntur **innatae**; quae scilicet neque a nobis formari, neque ab ulla re oriatur et sensibili oriri atque in nos derivari possunt. Sed sine nostra ope²⁰ra aut causae creatae subsidio menti nostrae eo temporis momento, quo Deus eandem creat corporique organisato conjungit sunt impressae. Hoc idearum genus Cartesius, Phurchotius¹⁵¹ aliisque dari contendunt. Talis ex mente horum auctorum est idea v.g Dei,²⁵ creaturae, entis in genere, etc. An et quonam in sen-

¹⁴⁹ Entre líneas rem.

¹⁵⁰ paragrafi

¹⁵¹ Purchosius

su dentur ideae innatae, suo loco declarabitur¹⁵².

39. Idea dividitur 3° in singularem, particularem, et communem. Idea singularis dicitur quae unam dumtaxat rem certam ac determinatam mentis exhibet, talis est idea mei ipsius, item idea Dei, Alexan-[dri]

[p. 21]

Petri, etc. Res per ideam singularem repraesentata vocari solet individuum. Idea particularis est, quae rem pariter unicam, sed incertam ac indeterminatam mentis proponit, vg. si emissus hominis ignoti vocem audio, idea idem hominis in me excitatur sed quisnam sit mihi non constat. Hinc indeterminato nomine utimur nempe *aliquis homo*. Idea communis vel universalis est quae simul plura repraesentat sed confuse et per modum unius sive ¹⁰ illa plura existant actu, sive tantum sint possible, vg. si nihil aliud cogito quam homo, habeo ideam communem seu universalem, quae confuse, et per modum unius repraesentat homines omnes et singulos tam existentes quam possibile.

¹⁵**Articulus tertius**
De quinque ideis universalibus

40. Quinque ideae universales vulgo numerantur, scilicet genus, differentia, species, proprium¹⁵³, et accidens.

¹⁵² declaravitur

Haec ut clarius intelligi possint, duo sunt observanda. Primum. Essentia¹⁵⁴ cujuslibet rei aliquid aliis rebus commune simulque aliquid sibi proprium et characteristicum habet, vg. esse animal homini cum brutos commune est; hac vero esse rationale characteristicum seu differentialis¹⁵⁵ hominis nota est: Coniunctio utriusque hujus perfectionis communis scilicet et characteristicae, constituit essentiam¹⁵⁶ hominis. Secundum in qualibet re sunt imprimis quaedam perfectiones seu praedicata essentialia et primaria, quae ipsam rei

[p. 22]

essentiam constituunt, et in quibus ratio caeterorum continetur. Praeterea sunt quaedam praedicata secundaria, seu, ut vocant, attributa et proprietates Metaphysicae¹⁵⁷, quae ex ipsa essentia¹⁵⁸ veluti primam⁵ origine necessario oriuntur, immo cum ipsa essentia¹⁵⁹ identificatur. Denique sunt alia quaedam, quae ipsi rei non necessario insunt. Res declaratur exemplo. Animal, rationale, sunt praedicata essentialia¹⁶⁰ hominis. Ex ipsa hominis essentia¹⁶¹ necessario oriun-

¹⁵³ proprium

¹⁵⁴ Essentia

¹⁵⁵ differentialis

¹⁵⁶ essentiam

¹⁵⁷ Methaphysicae

¹⁵⁸ essentia

¹⁵⁹ essentia

¹⁶⁰ essentia, sigue ho- evidente repetición.

¹⁶¹ essentialia

¹⁰tur alia quaedam praedicata: vg. posse admirari, posse rideri esse capacem scientiae¹⁶². Denique ipsa admiratio visus scientiae¹⁶³ adquisitio essentia¹⁶⁴ hominis aliunde adveniunt, iisdemque homo carere potest quin illius scientia¹⁶⁵ destruat.

¹⁵**41.** Unde genus est perfectio, seu praedicatum conveniens pluribus penes essentiam¹⁶⁶ dissimilibus¹⁶⁷ tamquam pars essentiae¹⁶⁸ communior: v.g. animal est genus quia convenit homini et belluis penes essentiam dissimilibus. Genus vel magis vel minus generale est, quo ²⁰ majorem vel minorem extensionem¹⁶⁹ habet sive pluribus vel paucioribus convenit, vg. praedicata generica hominis sunt ens, substantia, corpus, vivens, animal; quorum priora singula sunt posterioribus magis generalia. Unde genus dividitur ²⁵ in supremum, subalternum, et infimum. Supremum genus esto, quod supra se nullum habet praedicatum genericum. Genus subalternum est quod habet aliud supra et infra se, sive quod sub uno respectu est genus subalterno species. Infimum est, sub quo ³⁰genus alio non reperitur. Sic ens est genus supremum.

¹⁶² scientiae

¹⁶³ scientiae

¹⁶⁴ scientiae; por el sentido deber ser essentia.

¹⁶⁵ scientia

¹⁶⁶ essentiam

¹⁶⁷ disimilibus

¹⁶⁸ essentiae

¹⁶⁹ extentionem

[p. 23]

Corpus, vivens sunt genera subalterna, quia supra et infra se habent genus, et corpus respectu substantia est species, respectu viventis materialis est genus. Animal respectu hominis est genus infimum quia
5 aliud inferius non habetur.

42. Differentia est praedicatum essentiale¹⁷⁰ et primum quod convenit pluribus sub eodem genere positus, tanquam pars essentiae¹⁷¹ specialior et characteristicae. Sic esse rationale est differentia hominis, quia est praedicatum essentiale¹⁷² et primum quo homo a belluis secernitur. Hinc patet, quod genus per differentiam determinetur. Unde genus dicitur habere rationem praedicati determinabilis, differentia vero rationem praedicati determinatis seu determinantis.

¹⁵**43.** Species est praedicatum constans genere et differentia quod convenit pluribus, tanquam tota singulorum essentia¹⁷³, vg. animal rationale est species quia omnes homines complectitur, totamque singulorum essentiam¹⁷⁴ exprimit. Haec etiam idea homo dicitur specificifica, quia totam essentiam¹⁷⁵ designat. Porro species eo fere modo, quo genus dividitur in summam, subalternam, et infimam, de hac sola posteriore in-

¹⁷⁰ essentiale

¹⁷¹ essentiae

¹⁷² essentiale

¹⁷³ essentia

¹⁷⁴ essentiam

¹⁷⁵ essentiam

telligitur allata speciei definitio.

44. Subjecta seu inferiora sub eadem specie contenta solo numero differri dicuntur, cum illorum penes essentiam¹⁷⁶ nulla sit diversitas sed dumtaxat distinctio numerica, quatenus nempe numerum faciunt.

[p. 24]

45. Haec inferiora vocatur etiam individua: quia in plura ejusdem secum rationis, dividi nequeunt unde enim individuum discereri nequit ab altera, nisi per notas accidentales qua propterea dicuntur accidentia individuante quorum omnium collectio¹⁷⁷ numquam eadem reperitur in singulis. Haec notarum congeries isto versu exprimitur

“Forma, figura, locus, tempus, stirpes, Patria nomen”

46. Proprium quatuor modis accipi potest: Proprium¹⁰ primo modo est, quod convenit omnibus sub aliqua specie contentis, sed non solis. Sic omni homini convenit esse vipedem sed non soli. Proprium secundo modo est, quod soli alicui specie sed non cuilibet individuo speciei convenit. Sic esse Philosophum¹⁷⁸ convenit solis sed non omnibus hominibus. Proprium tertio modo est, quod convenit omni et soli sed non semper, sic actu sermocinatio¹⁷⁹

¹⁷⁶ essentiam

¹⁷⁷ colectio

¹⁷⁸ Phylosophum

¹⁷⁹ sermosinasio

et colloqui omni et soli homini sed non semper convenit. Proprium quarto modo, de quo hic agitur, est attributum¹⁸⁰ necessarium, quod omnibus et solis alicujus²⁰ speciei, et semper convenit. Sic facultas seu potentia sermocinandi¹⁸¹, admirandi, ridendi omni et soli homini et semper convenit. Unde est attributum¹⁸² necessarium neque ab essentia¹⁸³ hominis abesse potest. Dicitur tamen praedicatum secundarium quatenus in definitione non²⁵ exprimitur sed ex ea facile infertur.

47. Accidens quatenus est quintum ex universalibus, dicitur praedicatum commune plu-

[p. 25]

ribus? subjectis quibus contingenter convenire potest: vg. esse album¹⁸⁴, dulce, etc. Unde patet quod proprium¹⁸⁵ in tribus priori sensu acceptu plarumque accidens dici possitat¹⁸⁶.

⁵**48.** Denique circa universalia notandum, ideas universales genericas esse diversas. Nam primo ideae alienae genericae dicuntur transcendentales¹⁸⁷, quia

¹⁸⁰ atributum

¹⁸¹ semosinandi

¹⁸² atributum

¹⁸³ essensia

¹⁸⁴ alvum

¹⁸⁵ propium

¹⁸⁶ Varias letras ilegibles.

¹⁸⁷ transendentales

exprimunt aliquid quod omni rei tam existenti quam possibili convenit. Tales ideae numerantur sex:
¹⁰res, ens, ullum, bonum, aliquid, verum. Res significat essentiam¹⁸⁸; ens aptitudinem ad existendum seu possibilitatem. Ullum significat identitatem quam quaelibet res habet secum ipsa. Bonum significat essentialem¹⁸⁹ rei perfectionem; Aliquid significat distinctionem¹⁵ hujusvis rei ab omni alia re. Verum significat rei cognoscibilitatem. Ideae aliae genericae vocantur non transcendentales; quia exprimunt aliquid quod non omni rei existenti et possibili tribui potest.

Articulus quartus

²⁰ De reliquis idearum classibus

49. Dividitur idea in clara et obscura. Idea clara est quae menti exhibet sufficientes notas ad rem agnoscendam eamque ab alia discernendam. Per notas intelligo Characteres et Signa, quorum ope rei una²⁵ ab alia potest discerni, vg. dum video canem eum facile ab equo discerno; dum Solem, Lunamve video

[p. 26]

statim agnosco utrumque syderus esse diversum, habeo ideam claram canis, Solis, Lunae, etc. Denique sensationum nostrarum ideas claras habemus, quamvis earum causas obscure cognoscamus. Sic sensationem¹⁹⁰

¹⁸⁸ essentiam

¹⁸⁹ essentialem

¹⁹⁰ sensationem

⁵ caloris, frigoris, etc. intimo sensu clare cognoscimus, et ab omni alia re discernimus.

50. Idea obscura est, quae repraesentat notas ad hoc discrimem faciendum non sufficientes, vg. si quis plantam peregrinam videat, et dubitet¹⁹¹ num eadem¹⁰ sit cum planta olim visa, hujusmodi plantae ideam obscuram habebit¹⁹². Ideae clarae in obscuras degenerabunt, quando aut notas nobis prius perspectas obliviscimur aut attentionem negligimus. Id quod praecipue fit, dum vel affectu abripimur, aut alias¹⁵ meditationes¹⁹³ occupamur, aut nimis multa simul nobis repraesentamus. Unde facile potest contingere, ut uni plure notas dignoscenti clarior sit notio alteri obscurior.

51. Item dividitur idea in distinctam et confusam. Idea clara tum erit distincta si non modo objectum repraesentatum ab aliis rebus discernere, sed etiam illius notas singillatim nobis repraesentare, imo etiam aliis enumerare valemus, vg quivis facile poterit eas notas aliis recensere quibus Sol a Luna discernitur atque ideo distincta erit notio Solis. Similiter si occurrentem in confusa hominum multitudine Petrum statim agnoscam et a reliquis omnibus discernam; simulque lineamenta vultus, vocis,

¹⁹¹ duvitet

¹⁹² habevit

¹⁹³ meditatione

[p. 27]

...¹⁹⁴ caeterasque notas, ex quibus cum agnosco, recensere valeam distinctam illius notionem habeo.

52. Idea confusa erit, si notae hujusmodi recensere nequeant, v.g. si interrogatus, cur res obvia a me⁵ cognoscatur, aut hoc ut illo nomine compelletur, non aliud respondere possim nisi rem mihi perbene notam esse vel prorsus similem ei quam cognoscamine sapius compelli audiverim.

53. Unde infertur quod omnis idea distincta sit¹⁰ etiam clara, quin tamen e contrario omnis idea clara sit distincta: confusio enim non opponitur claritati sed tantum obscuritas. Dividitur ultimo idea seu cognitio in intuitivam et comprehensivam. Intuitiva dicitur, quae rem ut est in se ipsa non per species¹⁵ alienas, sed per species proprias¹⁹⁵ attingit. Idea comprehensiva est, quae exhaurit totam cognoscibilitatem objecti; sive quae in ratione cognoscendi tum perfecta est, quam perfectum est objectum sub ratione cognoscibilis, atque ideo omnia objecti praedicata non solum²⁰ absoluta sed etiam relativa, sive in ordine ad omnes terminos ad quos idem objectum referri potest, plane attingit cognitio cujusmodi comprehensivo in sensu hoc strictiore accepta soli Deo conveniret¹⁹⁶. Nullam enim creatura pollet vi clare cognoscendi²⁵ res possibles infinitas ad quas veluti terminos suos

¹⁹⁴ Palabra ilegible

¹⁹⁵ propias

¹⁹⁶ conwert

.....¹⁹⁷ quodlibet potest referri.

[p. 28]

Sectio Secunda
De signis idearum
Articulus primus
De vocibus seu terminis

54. Cum cogitationes nostrae in animo lateant, re utique sensibili opus est ad easdem manifestanda. Ad exprimendas igitur animi ideas nullum signum magis est aptum quam vocabula seu voces. Eam enim ob causam ab hominibus¹⁰ sunt institutae voces, ut mentis notrae conceptus resque ipsas de quibus colloquimur, designent.

55. Vox generatim sumpta est sonus animalis ore prolatus. Dividitur in articulatam et non articulatam. Vox articulata est, quae ex litteris et syllabis¹⁵ componitur, et per illas tanquam per articulos distinguitur. Tales sunt voces illae, quae variarum rationum idiomata constituunt. Vox articulata vocari etiam solet dictio vel vocabulum. Vox non articulata seu confusa est, quae per syllabas non distinguitur. Tales²⁰ sunt voces gemitus, suspiris, fletus. Item voces planerumque animalium ut balatus vovum, latratus canum.

56. Vox humana in sensu magis proprio¹⁹⁸ est

¹⁹⁷ Palabra ilegible.

¹⁹⁸ propio

sonus articulatus ab homine prolatus ad exprimen-

[p. 29]

dos animi conceptus vel internas passiones addunatur haec verba “ad exprimendos animi conceptus”: ut a vocibus Psittacorum aut Picarum sonos articulatos vel vocabula interdum proferentium secernantur. Unde ⁵ loqui dicitur qui profert vocem articulatam. Loqui humano modo sensu sermocinari¹⁹⁹ dicitur qui voce articulata conceptu mentis exprimit. Hinc somniantes, delirantes et aves quaedam loquuntur quidem interdum sed non humano modo.

¹⁰ **57.** Inter voces seu dictiones praecipue notanda sint nomen et verbum. Nomen est vox ad exprimendam ideam et ad significandam rem per ideam repraesentatam instituta. Verbum est vox ad exprimenda iudicia, sive ad significandam mentis notrae affir-
¹⁵mationem vel negationem destinata.

Articulus Secundus De divisione²⁰⁰ terminorum

58. Nomen si consideretur in ordine ad propositionem quatenus scilicet potest esse subjectum vel sal-
²⁰tem praedicatum propositionis vocari solet **terminus**.
Vg. in hac propositione, *Deus est omnipotens*: Deus

¹⁹⁹ sermosinare

²⁰⁰ divitione

est subjectum, seu de quo aliquid affirmatur, omnipotens est praedicatum, seu id quod de alio affirmatur. Quapropter, Deus, omnipotens sunt duo termini²⁵ propositionis.

[p. 30]

59. Terminus dividitur 1° in communem, universalem, particularem, et singularem. Communis dicitur qui ita potest de pluribus se hoccine²⁰¹ sumptis praedicari; ut ratio per terminum significata singulis⁵ conveniat; vg *homo, arbor*. Terminus universalis est terminus communis, cui praefigitur signum universale, *omnis, nullus*. Terminus particularis est cui praefigitur signum particulare²⁰², *aliquis, quidam*, vg. *aliquis homo*. Terminus singularis est,¹⁰ qui non potest praedicari de pluribus ita ut ratio significata multiplicetur. Tales sunt primo nomina propria²⁰³ hominum, animalium, urbium etc., vg *Petrus, Bucefalus, Matritum*. Secundo nomina quae praefixum habent signum alioquod demonstrativum¹⁵, vg. *hic homo, ista civitas*. Tertio termini communes qui ad aliquod individuum determinationem habent adjunctam, vg. *Filiis est Mariae pro Christo*.

60. Dividitur secundo in simplicem et complexum. Prior est, qui rem unam exhibet: vg. *homo*,²⁰ *lapis*. Posterior est, qui rem exhibet cum aliquo attributo²⁰⁴, vg. *homo doctus*. Unde *omnis homo, multi la-*

²⁰¹ Sic, derivado de hoc tomado como "este individuo".

²⁰² Sigue ¶g

²⁰³ propia

²⁰⁴ atributo

pides, aliquis mons non sunt termini complexi sed simplices.

61. Dividitur 3° in Categorematicum et Syn-²⁵ categorematicum²⁰⁵. Terminus Categorematicus est, qui tam completam habet significationem²⁰⁶, ut solus sine ulla addito possit esse subjectum vel saltem praedicatum pro-

[p.31]

positionis: vg. homo. Neque opus et, ut ex parte praedicat aliud substantivum intelligatur, quam illud quod adjectiva important; vg. ista propositio *homo est doctus*; jam exprimit ex parte praedicati suam⁵ formam scilicet doctrinam.

62. Syncategorematicum²⁰⁷ est, quod se solo neque potest esse subjectum, nec praedicatum. Tales termini sunt casus obliqui et adverbia²⁰⁸, si formaliter sumantur. Item aliquis, unus, duo, atque illa adjectiva¹⁰, quae sunt signa universalialia. Certe nullum sensum exprimit haec dictio *homo est omnis*: interdum tam termini syncategorematici²⁰⁹ possunt haberi pro categorematicis cum scilicet per modum substantivi accipiuntur, vg. *Deus est unus*, *Lapis est aliquid*. Unus¹⁵ ponitur pro unitate, aliquid pro aliqua re. Caete-

²⁰⁵ Syncategorematicum

²⁰⁶ significacionem

²⁰⁷ Syncategorematicum

²⁰⁸ adverbia

²⁰⁹ Syncategorematicum

rum terminus dicitur sumi formaliter, scilicet accipiatur pro suo significato, vg. *Homo est doctus*. Materialiter sumitur si accipiatur pro seipso: vg. homo est substantivum, homo est vox dissyllaba.

²⁰ **63.** Dividitur quarto in positivum et negativum. Terminus positivus est, qui aliquid reale significat, vg. homo. Negativum, qui significat negationem aliquis rei positivae. Sic theebrae significant negationem luminis. Negativus denuo dividitur

[p. 32]

in privativum et stricte negativum. Prior est, qui designat rei absentiam²¹⁰ in subjecto capaci ad illam habendam, vg. *castitas in homine*. Posterior est, qui significat rei absentiam²¹¹ in subjecto incapaci ad illam habendam, vg. *non videns respectu lapidis*.

64. Dividitur quinto in finitum, et infinitum. Finitus est, qui significat, quid res determinate sint, vg. *homo*, infinitus, qui significat, quid res determinatae non sint, vg. non lapis, ut si dicam, *non lapis*¹⁰ *est homo* vel *homo est non lapis*.

65. Dividitur sexto in univocum, aequivocum et analogum. Univocum est, qui ita convenit pluribus, ut ratio significata sit una eademque in omni-

²¹⁰ absensiam

²¹¹ absensiam

bus, vg. *homo*. Hic enim terminus sub eadem ratione affirmatur de singulis individuis. Aequivocus est, qui ita pluribus convenit, ut ratio significata sub diversa omino ratione de iisdem affirmetur: vg, terminus Taurus vel animal, vel montem, vel sydus significat. Analogus est qui²⁰ convenit pluribus ut ratio significata neque sit omnino eadem neque omnino diversa. Sic esse sanum convenit homini tamquam subjecto sanitatis, cibos, medicinae, tanquam causa sanitatis, et eurinato quam signo sanitatis.

[p. 33]

66. Dividitur iterum 7° in *absolutum* et *relativum*.

Terminus absolutus est, qui rem absolute et sine ordine ad aliam significat: vg. *homo*. Relativus, qui rem cum ordine ad aliam significat, vg. *Pater, Filius, Dominus, Servus*.

67. Dividitur 8° in concretum et abstractum. Terminus concretus est qui significat compositum ea subjecto et forma, vg doctus, justus. Abstractus est qui significat solam formam. Per¹⁰ subjectum intelligitur id quo accipit denominationem ab alio. Per formam vero intelligitur id quod alteri denominationem tribuit. Sic in concreto justus quod idem sonat ac *ens habens justitiam*. Subjectum est homo qui denominatur¹⁵ justus; forma vero est justitia quae hominem denominat justum.

68. Concretum aliud est intrinsecum, aliud extrinsecum²¹², aliud partim intrinsecum et partim extrinsecum²¹³. Concretum intrinsecum est qui cujus²⁰ forma est intrinseca subjecto. Quod duplici modo est nempe per identitatem, vel per unionem. Forma est intrinseca per identitatem quando cum subjecto identificatur. Tale concretum est sapiens respectu Dei quia sapientia est praedica-

[p. 34]

tum essenziale²¹⁴ Dei sive cum subjecto denominationis identificatur. Haec concreta dicuntur Methaphysica²¹⁵. Forma est intrinseca per unionem quando a subjecto quid distinguitur et separari⁵ potest, eidem tamen inhaeret et intime conjuncta est. Tale est concretum doctus item justus respectu hominis, quia et doctrina et justitia ab homine cui inhaerent, absse possunt. Haec concretum vocari solent Physicam.

¹⁰ **69.** Concretum extrinsecum²¹⁶ seu Logicum est cujus forma est extrinseca subjecto. Talia sunt concreta visus, amatus, cognitus quia cognitio qua alterutru cognosco non inest ei qui denominatur cognitus. Sed notandum quod licet

²¹² strinsecus

²¹³ strinsecum

²¹⁴ essensiale

²¹⁵ Methaphysica

²¹⁶ strinsecum

¹⁵ forma sit extrinseca²¹⁷ subjecto; semper tamen est intrinseca ipsi concreto quia forma semper est pars concreti.

70. Denique concreta partim intrinseca partim extrinseca²¹⁸ sunt vg. *aequalis, similis*.

²⁰ Quia similitudo necessario saltem inter duos datur atque ideo est partim intrinseca subjecto denominationis partim termino

[p. 35]

cui subjectum dicitur simile.

71. Observandum ulterius quod concreta possunt accipi vel specificative, vel reduplicative, vel concretive. Concreta sumuntur specificative, si praedicatum iis convenit tantum ratione subjecti et non ratione formae. Vg. *Logicus ambulat*. Praedicatum ambulare convenit Logico non ratione forma seu Logicae sed solum ratione subjecti, quia scilicet ut homo potest se movere ab loco¹⁰ in locum. Unde sensus est *homo qui est Logicus ambulat*.

72. Concreta Reduplicative sumuntur, si praedicatum aliquod ipsis conveniat ratione formae; sive si ipsa forma est ratio ut praedicatum

²¹⁷ strinseca

²¹⁸ strinseca

¹⁵ possit affirmari vg. *Logicus disputat*, ubi praedicatum disputare convenit subjecto ratione formae. Sensus proinde²¹⁹ propositionis est *Logicus disputat et ratio disputandi est Logica*: sive *disputare convenit Logico ratione Logicae*.

²⁰ Concretum hoc exprimi solet per particulas *qua, quatenus, ut, inquantum*. Vg. *Logicus qua Logicus, vel quatenus Logicus disputat*. Hae ipsae particulae interdum meram conditionem significant. Vg. *ignis qua applicatus urit*. Applicationis²⁵ est mera conditio non autem ratio urendi.

[p. 36]

73. Concretive sumuntur concreta quando praedicatum iis convenit tam²²⁰ rationi subjecti quam formae.

74. Dividitur nono in terminis primae intentionis et secundae²²¹ intentionis. Terminus primae intentionis seu primo intentionalis est qui tum ad significandas res ipsas prout sunt in se, tum ad primas nostras cogitationes exprimendas sunt instituti. Tales sunt *Deus, homo, lapis*. Terminus¹⁰ secundae intentionis seu secundo intentionalis est, qui simul ad exprimendas cogitationes nostras secundas²²² et reflectas adhibetur. Sive qui

²¹⁹ proinde

²²⁰ tan

²²¹ saecundae

²²² saecundas

significat rem reflexe cognitam et cum aliqua denominatione ab ipsa cognitione reflecte¹⁵ accepta. Tales sunt subjectum, praedicatum, universale, genus, species, etc. Res declaratur exempla. Si dicam *homo est animal*, homo et animal sunt termini primae intentionis. Quod si me reflectam super hanc propositionem, et²⁰ dicam: *homo est subjectum*; in hac secunda²²³ propositione subjectum est terminus secundae²²⁴ intentionis sensusque propositionis est homo cognitus tanquam id, de quo aliquid affirmatur, dicitur subjectum. Unde secunda hac propositio

[p. 37]

in priorem reflexa exhibet hominum ut jam prius affectum aliqua a cognitione directa, ratione cujus per cognitionem reflectam tribui potest homini hac denominatio *esse subjectum*.

⁵ **75.** Sed advertendum diversa esse haec duo. “Terminus 2° intentionalis et terminus sumitur secundo intentionaliter. Ut enim terminus in aliqua propositione secundo intentionaliter sumatur debet²²⁵ ex parte subjecti importari¹⁰ aliqua cognitio. Ut in illa propositione *homo est subjectum*, in hac alia animal est genus in qua animal secundo²²⁶ intentionaliter sumi-

²²³ saecunda

²²⁴ saecunda

²²⁵ devet

tur. Sensus enim propositionis est *Animal confuse cognitum est genus*. Terminus autem¹⁵ secundo²²⁷ intentionalis potest etiam sumi primo intentionaliter, ut in hac propositione, *genus non est species*.

76. Eo quod verbis seu terminis res exprimitur maxima in ideis solet esse confusio;²⁰ saepe quidem accidet, ut termini obscure et confuse percipiantur. Nunc duo obscuritatis et confusionis vitandae remedia dabimus²²⁸, *definitionem* scilicet et *divisionem*.

[p. 38]

Sit ergo Articulus tertius De Nominis et rei definitione

77. Definitio generaliter sumpta est ejus quod in nomine vel in re obscurum et involutum est, dilucit explicatio. Quoniam autem diversa sunt cognoscere rei naturam vel nomen hinc duae definitionis classes²²⁹ distinguuntur²³⁰ nominalis²³¹ scilicet [et] realis. Nominalis sive nominis explicat sive determinat quid aliquo nomine intelligatur; ut cum dico: quantitatis

²²⁶ saecundo

²²⁷ saecundo

²²⁸ davimus

²²⁹ clases

²³⁰ distinguntur

²³¹ nominandis

¹⁰ nomine intelligo id penes quod duo corpora aequalia sunt vel inaequalia.

78. Definitio realis sive rei est, qua latens rei natura explicatur, sive *est oratio explicans naturam rei*. Quoniam vero rei naturam explicare possumus, et per essentialia²³² attributa²³³, scilicet quae ipsam rei essentiam ingrediuntur, et per attributa²³⁴, quae ad rei essentiam²³⁵ pertinent idcirco duplicem²³⁶ rei definitionem distinguimus, *essentialem*²³⁷ et *accidentalem* quam *descriptivam* vocant. Prior est rei explicatio²³⁸ per essentialia²³⁹ attributa²⁴⁰ ut cum homo animal rationale definitur. Posterior est, quae fit per attributa²⁴¹ externa seu adventitia ut cum homo describitur a Tulio animal providum, sagax, acutum, memor, plenum rationis et consilii.

²⁵ **79.** Definitio essentialis²⁴² duplex est: Alia

²³² essentialia

²³³ attributa

²³⁴ attributa

²³⁵ essentiam

²³⁶ duplicem

²³⁷ essentialem

²³⁸ explicatio

²³⁹ essentialia

²⁴⁰ attributa

²⁴¹ attributa

[p. 39]

physica; alia *Metaphysica*²⁴³. Physica est quae totum explicat per partes physicas essentielles²⁴⁴, ut si hominem definias compositum ex corpore et anima. Metaphysica²⁴⁵, quae totum explicat per partes Meta-⁵physicas²⁴⁶, seu per genus et differentiam. Exemplum cum eundem hominem definis *animal rationale*.

Articulus Quartus De divisione²⁴⁷

80. *Divisio*²⁴⁸ *generatim sumpta est totius in suas*
¹⁰ *partes distributio; sive oratio totum in suas partes distribuens.* *Divisio*²⁴⁹ varia est per dividendorum objectorum varietate: unde quia triplex distinguitur totum *actuale*, scilicet *potentiale*, et *accidentale*, triplex etiam est *divisio*²⁵⁰. *Divisio*²⁵¹ actualis est, ¹⁵ quae totum in partes ex quibus *actu constat*, distribuit. Si partes ex quibus totum coalescit, sint physicae, appellatur *divisio*²⁵² Physica ut cum *hominem in corpus et animam divido*. Si partes sint

²⁴² essentialis²⁴³ Methaphysica²⁴⁴ essensiales²⁴⁵ Methaphysica²⁴⁶ Methaphysicas²⁴⁷ divisione²⁴⁸ divitio²⁴⁹ divitio²⁵⁰ divitio²⁵¹ divitio

integrantes ex quibus totum ita coalescit ut
²⁰ sine qualibet illarum concepī possit, appellatur
*divisio*²⁵³ *integralis*, ut cum dico corpus dividitur
 in manus, pedes, et brachia, et totum appellatur
 integrale. Si partes sint Metaphysicae²⁵⁴ genus
 nempe et differentia dicitur divisio²⁵⁵ essentialis²⁵⁶,
²⁵ ut cum homo in animal et rationale dividitur

[p. 40]

totumque tale Metaphysicum²⁵⁷ appellatur.

81. *Divisio*²⁵⁸ *potentialis est quae totum potentiale
 in sua inferiora distribuit.* Totum potentiale
 dicitur attributum²⁵⁹ quodcumque universale quod
⁵ per differentias²⁶⁰ ad plura determinatur: sic ani-
 mal dicitur potentiale²⁶¹ quia per rationalitatem
 et irrationalitatem in homines et belluas certo
 quodammodo dividitur. *Divisio*²⁶² *accidentalis est,*
 quae subjectum dividit in sua accidentia²⁶³, ut ho-

²⁵² divitio

²⁵³ divitio

²⁵⁴ Methaphysicae

²⁵⁵ divitio

²⁵⁶ essentialis

²⁵⁷ Metraphysicum

²⁵⁸ Divitio

²⁵⁹ atributum

²⁶⁰ differensias

²⁶¹ potensiale

²⁶² Divitio

²⁶³ accidensia

¹⁰minem in album²⁶⁴ et nigrum, vel accidentia²⁶⁵ in sub-
 jecta ut album²⁶⁶ in nivem et papirum, vel accidens
 in accidentia, ut album²⁶⁷ in amarum et dulce.

82. Divisiones²⁶⁸ optimae regulas quatuor
 communiter designant. Prima divisio²⁶⁹ debet²⁷⁰ esse
¹⁵brevior²⁷¹ quo fieri potest, hinc divisio²⁷² in partes inu-
 tiles²⁷³ fieri non debet²⁷⁴. 2^a. Divisio²⁷⁵ debet²⁷⁶ esse adaequ-
 ata²⁷⁷, ita nempe, ut membra divisionis²⁷⁸ simul sump-
 ta nec totum divisum excedant²⁷⁹ nec ab illo defici-
 ant, non est ergo recta terrae divisio²⁸⁰ in Europa, [et] Assiam,
²⁰cum praedicta terra partes tellurum integram non
 adaequent²⁸¹. 3^a membra divisionis²⁸² sese mu-
 tuo *excludant*, scilicet illorum unum in alio
 minime contineatur: cujus regulae defectu pec-

- ²⁶⁴ alvum
- ²⁶⁵ accidensia
- ²⁶⁶ alvum
- ²⁶⁷ alvum
- ²⁶⁸ Divisiones
- ²⁶⁹ divitio
- ²⁷⁰ devet
- ²⁷¹ vrebior
- ²⁷² divitio
- ²⁷³ iutulas
- ²⁷⁴ devet
- ²⁷⁵ Divitio
- ²⁷⁶ devet
- ²⁷⁷ adhaequata
- ²⁷⁸ divitionis
- ²⁷⁹ exedant
- ²⁸⁰ divitio
- ²⁸¹ adhaequent
- ²⁸² divitionis

cat divisio²⁸³ animalis in sensitivum et rationale;
²⁵ cum rationale, ut est evidens sensitivum com-

[p. 41]

plectatur. Nullum est enim animal quod ratione praeditum sit, et sentiendi facultate destituatur. Tandem divisio²⁸⁴ fiat in membra proximiora seu *immediata*. Sic divisio²⁸⁵ substantiae in spiritalis et corpoream optima reputatur; quia spiritualitas et corporeitas substantiae genus immediate distribuunt: vel econtra Europam divisurus male incipit ab Urbibus aut Provinciis sed a Regionis descendes²⁸⁶ ad Provincias, ab iis ad Territoria.

**Sectio²⁸⁷ Secunda
De Judicio et Propositione**

**Articulus Primus
De Natura Iudicii et Propositione**

⁵ **83.** Postquam mens duas ideas comparat, eas vel per affirmationem jungit, vel per negationem separat atque hic actus iudicare dicitur. *Est igitur iudicium actus quo mens unus de alio affirmat vel negat, ex*

²⁸³ divitio

²⁸⁴ divitio

²⁸⁵ divitio

²⁸⁶ decendes

²⁸⁷ Sectio

quo sequitur ad omne iudicium duo necessa-
¹⁰rio requiri. Primum *quod duarum idearum conscii sint*:
²⁸⁸neque
 enim Deum justum esse affirmare possumus nisi
 quid Dei quidque justitia nomine veniat scimus.
 Secundum quod duarum idearum habitudo²⁸⁹ menti igno-
¹⁵tescat²⁹⁰; ea enim mens ad iudicandum determinatur.

[p. 42]

84. Sicut ideae per terminos ita iudicia per
 propositionem explicantur: unde quae de proposi-
 tionibus dicamus iudiciis debent²⁹¹ proportione²⁹² ser-
 vata applicari. Propositio est oratio unum de alio
⁵enuncians per *affirmationem aut negationem*. Om-
 nis propositio tribus constat *Subjeto*, scilicet *praedica-*
to et copula. Subjectum est de quo aliquid dicitur.
 Praedicatum est quod de alio dicitur. Copula vero
 est nexus horum terminorum. Seu *verbum est aut non*
¹⁰*est*. Sic in hac propositione *Gallis sunt regicidae*:
 subjectum est terminus *Gallis*, praedicatum *Re-*
gicidae. Copula vero verbum *sunt*.

85. Non tamen semper praedicatum et sub-
 jectum exprimuntur; sed quandoque ambo qu-
¹⁵andoque vero unum subintelligitur. In priori

²⁸⁸ Antes 2°. ~~Quod duarum idearum habitudo menti~~

²⁸⁹ abitudo

²⁹⁰ innoctescat

²⁹¹ devent

²⁹² proporsione

sensu ut si hac propositione, *amo*; quae sensum efficit *ego sum amans*; propositio dicitur de primo adjacentem. In secundo, ut in hac *ego amo* quae eundem hac prima sensum efficit,²⁰ propositio dicitur *de secundo adjacentem*. Quando subjectum, praedicatum, et copula exprimuntur, propositio dicitur *de tertio adjacentem*. In omni propositione quatuor reperiuntur termini materia, nempe, forma, quantitas,

[p. 43]

et qualitas, atque ea his quatuor divisiones media oriuntur.

Articulus Secundus
De divisione²⁹³ Propositionum
⁵ Ratione Quantitatis et Qualitatis

86. Propositio Ratione materiae dividitur in *necessariam, contingentem, possibilem, et impossibilem*. Propositio necessaria seu melius in materia necessaria ea est cujus praedicatum ita¹⁰ convenit subjecto, ut nequeat ei non convenire. Ut *Deus est aeternus*. Propositio contingens est cujus praedicatum ita convenit subjecto ut possit ei non convenire, ut *homo est musicus*. Possibilis est cujus praedicatum subjecto nec convenit actu nec¹⁵ tamen repugnat: Vg. *homo erit Philosophus*²⁹⁴. Im-

²⁹³ divitione

²⁹⁴ Phylosofus

possibis cujus praedicatum necessario excluditur. Ut *homo est lapis*.

87. Propositio Ratione formae dividitur in *affirmativam et negativam*. Propositio affirmativa²⁰ est quae praedicatum subjecto adjungit. Ut *virtus est amanda*. Negativa est quae praedicatum a subjecto removet, ut *virtus non facit miseris*. Notandum vero quod, ut propositio sit

[p. 44]

negativa debet²⁹⁵ negatio copulam non autem praedicatum vel subjectum afficere; alias enim propositiones de subjecto aut praedicato infinito non vero negativam efficiet, defectu cujus circumstantiae²⁹⁶ etsi propositio sit negativa homo non est lapis non tamen hac *homo est non lapis*.

Articulus Tertius
De divisione²⁹⁷ Propositionis
Ratione quantitatis et Qualitatis

¹⁰ **88.** Quantitas propositionis ejusdem extensio appellatur: unde ratione quantitatis propositio dividitur in *universalem, particularem, singularem* et *indefinitam*. Propositio universalis est cujus subjectum afficitur nota universalitatis

²⁹⁵ devet

²⁹⁶ circumstantiae

²⁹⁷ divitione

¹⁵ ut *homines omnis sunt risibiles*. Notae universalitatis sunt *omnis, nullus*. Propositio particularis est cujus subjectum afficitur nota particularitatis: ut *aliquis homo est pauper*. Notae particularitatis sunt *aliquis, quidam*. Propositio singularis est cujus subjectum, afficitur nota singularitatis, ut *hic homo disputat*. Nota singularitatis est pronomen demonstrativum *hic, haec, hoc*. Propositio indefinita est, cujus subjectum

[p. 45]

nullo signo afficitur, ut *senes sunt prudentes*. Disputant Logici an hae propositiones particularibus aut universalibus aequivaleant. Si praedictae propositiones sint in materia necessaria, indubium²⁹⁸ est eas pro universalibus haberi debere²⁹⁹, ast si factae sint in materia contingenti et si Philosophorum³⁰⁰ pars maxima pro particularibus haberi debere³⁰¹, statuunt. Universalem tamen esse cum Auctoritatis³⁰² cogitandae propugnamus. Quis enim¹⁰ has propositiones concedet, *homines sunt nigri, ursi sunt albi*³⁰³? Quae quidem verae sunt et concedendae si particulares. Nam aliqui homines sunt nigri et aliqui ursi sunt albi³⁰⁴. Dicendum ergo

²⁹⁸ indivium

²⁹⁹ devere

³⁰⁰ Phylosoforum

³⁰¹ devere

³⁰² Palabra de lectura dudosa.

³⁰³ alvi

quod propositiones indefinitae sint universales
¹⁵ falsae in materia contingenti si rigurose lo-
 quemur, et si aliquando universales verae
 sint universalitate morali pro quo nota du-
 plicem³⁰⁵ distinguit universalitatem aliam *Me-
 taphysicam*³⁰⁶ aliam *Moralem*. Universalitatem
²⁰ *Metaphysicam*³⁰⁷ appello eam quae nullam pa-
 titur exceptionem: talique universalitate univer-
 salis est hac propositio *omnis homo est risibilis*. Nul-
 lam enim terminus homo exceptionem pa-

[p. 46]

titur quia omnes et singuli homines sunt risibiles.

89. Universalitatem *Moralem* appello eam
 quae aliquam patitur exceptionem, talis est haec propositio
Omnes quae sua sunt quaerunt. Haec universalitate
⁵ vere³⁰⁸ sunt frequentissimae propositiones indefinitae qu-
 ales istae: *adolescentes sunt inconstantes; Senes
 sunt laudatores temporis acti; Mulieres sunt gar-
 rulae*. Si vero propositiones indefinitae sint in
 materia facti, aut narrationes *Historicas* spec-
¹⁰tem erunt saltem ordinariae singulares; ita
 si quis diceret milites crucifixerunt *Jessum*;
 subjectum milites sumitur pro determinatis

³⁰⁴ alvi

³⁰⁵ duplicem

³⁰⁶ *Methaphysicam*

³⁰⁷ *Methaphysicam*

³⁰⁸ verae

militibus, pro hinc erit propositio singularis.

90. Ratione Qualitatis Propositio dividitur

¹⁵ in *veram et falsam*. Vera est quae rem quaemadmodum est in se enunciat. Falsa quae rem enunciat aliter ac est in se. Ab eo enim quod res sit vel non sit quaemadmodum enunciatur, enunciatio³⁰⁹ dicitur vera vel falsa. Unde ad veritatem propositioni affirmati²⁰vae requiritur convenientia praedicati cum subjecto; Ad veritatem autem propositionis negativae necessaria est itriusque repugnantia³¹⁰.

91. Ad veritatem propositionis necessariae

[p. 47]

non requiritur absoluta subjecti existentia; vera enim esset haec propositio: *homo est animal rationale*. Etsi nullus homo existeret; tales siquidem propositiones efficiunt sensum conditionatum. Hinc exposita propositio hunc⁵ reddit sensum: *si homo existat est animal rationale*: quae semper erit vera. Ob eandem rationem falsae sunt propositiones factae in materia impossibili: qualis ista *homo est lapis*, redit enim hunc sensum: *si homo existat, lapis est, quod quidem est falsum*³¹¹.

¹⁰ **92.** Ad veritatem propositionis in materia contingenti factae requiritur existentia³¹² subjecti.

³⁰⁹ Palabra sobreescrita a ~~propositio~~

³¹⁰ repugnantia

³¹¹ quod quidem est falsum

Hinc ut vera sit haec propositio, *Petrus disputat* requiritur quod Petrus existat et quod disputet quia facit hunc sensum *Petrus existens disputat*. Prae-¹⁵dictae enim propositiones denotant affectiones vel actiones quae non nisi in subjecto existenti inveniri possunt; Si vero harum propositionum subjectum non existat dicitur de subjecto non supponente, ut ista *Antichristus Ecclesiam persequitur*.

²⁰ **Articulus Quartus** **De propositionibus Modalibus**

[p. 48]

93. Modales propositiones appellantur quae modum praedicatum subjecto convenire vel repugnare enunciant sed et modum quo unum alteri conveniat vel repugnet determinant. Quatuor⁵ communiter modalium propositionum genera Philosophi³¹³ distinguunt³¹⁴ juxta³¹⁵ quatuor modos: *necessario* nempe, *contingenter*, *possibiliter* et *impossibiliter*. Sic modales sunt haec propositiones: *homo necessario est rationalis*, *Petrus contingenter est album*³¹⁶,¹⁰ *homo possibiliter est Philosophus*³¹⁷, *homo impossibiliter est equus*.

³¹² existensia

³¹³ Phylosophi

³¹⁴ distinguunt

³¹⁵ justa

³¹⁶ alvum

³¹⁷ Phylosophus

94. Non est tamen ratio cur omnes propositiones modales ad hos quatuor modos reduci debeant³¹⁸ maxime cum plura sint adverbia³¹⁹ modum, quo praedicatum subjecto conveniat, exprimentia. Sic modales sunt haec propositiones: *Impius difficiliter salvatur; Justus illariter vivit, equus³²⁰ velociter currit;* et aliae innumerae.

95. Ut verae sint propositiones modales requiritur non solum quod praedicatum subjecto conveniat, sed insuper quod conveniat eo modo quo per propositionem enunciat; alias propositio erit falsa. Sic falsae sunt sequentes propositiones: *Plato ne-*

[p. 49]

cessario fuit doctus; homo contingenter est rationalis; quamvis³²¹ praedicatum subjecto conveniat eo praecisse quod non conveniat eo modo quo per propositionem enunciat. Modos quibus praedicata subjectis conveniunt, quandoque exprimuntur per nomina adverbis aequivalentia: perinde enim est dicere *homo necessario est rationalis ac dicere necessarium est hominem esse rationalem.*

³¹⁸ deveant

³¹⁹ advervia

³²⁰ equus

³²¹ quambis

Articulus Quintus
¹⁰De Propositionem idem subiectum et praedicatum
habentium oppositione

96. Oppositio est repugnantia inter duas propositiones idem praedicatum et subiectum habentium. Triplex communius a Philosophis³²² distinguitur, *Con-*
¹⁵*tradictoria* scilicet *contraria*, et *subcontraria*.
Oppositio contradictoria est repugnantia inter duas propositiones quarum una est universalis et altera particularis et utraque singularis; una affirmativa et altera negativa. Sic istae propositiones: *om-*
²⁰*nis homo disputat*; *aliquis homo non*³²³ *disputat*; *Petrus currit*, *Petrus non currit* contradictorie³²⁴ opponuntur. Regulae pro contradictoriis est, quod

[p. 50]

nunquam possunt esse simul verae, nec simul falsae, alias item posset esse simul et non esse quod implicat.

97. Oppositio contraria est repugnantia inter duas
⁵propositiones universales, quarum una est affirmativa et altera negativa; ut *omnis homo currit*; *Nullus homo currit*. Propositiones contrarie³²⁵ oppositae

³²² Philosophis

³²³ Palabra en entrelíneas.

³²⁴ contradictoriae

³²⁵ contrariae

non possunt esse simul verae; alias possent hinc duae contradictoriae esse simul verae. Si etenim vera sit ¹⁰ haec propositio universalis: *omnis homo currit*, vera erit haec *Petrus currit*. Si insuper vera esset simul haec contraria, *nullus homo currit*, era erit haec: *Petrus non currit*. Sed tales propositiones sunt contradictoriae: ergo verae essent duae contradictoriae. Pos-¹⁵ sunt tamen esse simul falsae quia potest praedicatum subjectis omnibus nec convenire nec repugnare, ut contingit³²⁶ in citatis propositionibus.

98. *Oppositio subcontraria* est repugnantia inter duas propositiones particulares; quarum ²⁰ [una] est affirmativa et altera negativa. Ut *aliquis homo currit*; *aliquis homo non currit*. Generalis regula est pro subcontrariis quod nequeant esse simul

[p. 51]

falsae, etsi possunt esse simul verae. Hoc ultimum patet in allatis³²⁷ propositionibus quae sint ambae verae. Prioris vero ratio est, quia si³²⁸ subcontrariae essent falsae, ambarum contradictoriae essent verae; quae cum sint contrariae⁵ possent duae contrariae esse vera, quod demonstratum est impossibile.

Articulus Sextus De propositiones simplici, Complexa, et Compo-

³²⁶ contigit

³²⁷ alatis

³²⁸ Palabra entre líneas.

sita

¹⁰ **99.** Propositio simplex est, quae taliter unico subjecto et praedicato constat, ut neutrum sit terminus complexus. Talis est haec: *Deus est aeternus*. Propositio complexa est cujus subjectum aut praedicatum aut utrumque est terminus complexus; id est adnexum habet aliud ¹⁵ nomen adjectivum; vg. *Deum Omnipotens creavit Mundum periturum*. Nomen adjectivum subjecto vel attributo³²⁹ adnexum aequivalet propositio, cujus subjectum sit pronomen quid, quae, quod. Sic allata³³⁰ propositio *Deus Omnipotens* etc. eadem est ac haec: *Deus* ²⁰ *qui est Omnipotens creavit Mundum periturum*. Haec autem propositio qui est Omnipotens appellatur incidens, eo quod in propositionem principalem incidat.

[p. 52]

100. Propositionis incidentis munus duplex. Primo aliquando enim incidens subjecti ideam et significationem solum explicat. Et tum sublato incidente vera adhuc³³¹ manet propositio principalis. Talis est incidens in hac propositione: *homines qui sunt mortales semper ad mortem parati esse debent*³³². Secundo: aliquando incidens subjecti ideam et significationem³³³ restringit, et tunc si eam substuleris cummuniter

³²⁹ attributo

³³⁰ alata

³³¹ aduc

³³² devent

³³³ significacionem

falsa esset propositio principalis. Ut patet in haec: *Omnes*¹⁰ *qui pie via erint salvuntur*. Propositio composita dicitur quae non uno sed multiplici subjecto vel attributo³³⁴ vel utroque constat: qualis est haec. *Et genus et proavos*³³⁵ *et quae non fecimus ipsi: non ea nostri* *puto*: unde simplices propositiones eo dicuntur compositae¹⁵ quod plures simplices complectatur.

Articulus Septimus **De Multiplici Propositionis Compositae** **Divisione**³³⁶

101. Propositio Composita alia est Expresse, alia²⁰ latenter talis, quae licet re ipsa sit composita simplex tamen specie et verbis videtur. Ad primam

[p. 53]

classem spectant Copulativae, disjunctivae, causales, et Conditionalis. Propositio copulativa sive conjunctiva est, quae multiplici subjeto vel praedicato constat aut istis particulis, *et, atque, non, nec*. Tales sunt istae: *aurum*⁵ *caeteris omnibus metalla praestat coloris elegantia*³³⁷, *et pondere, et ductilitate; Europa caeteris Mundi partibus neque est ditior nec maior*. Ut propositio conjunctiva sit vera, necesse est ut omnes ejus partes verae sint; secus³³⁸ integra propositio falsa evadit. Exemplo sit haec:

³³⁴ attributo

³³⁵ proabos

³³⁶ Divitione

³³⁷ elegansia

¹⁰ *Homo omnia animalia superat et intelligendi*³³⁹ *vi, et eligendi libertate et sensuum praestantia, quae falsa evadit eo solum quod ultima illius pars scilicet hominem omnia animalia sensuum praestantia superare, falsa sit. Propositio disjunctiva est cujus partes ununtur disjunctivis particulis aut, vel, ut illa Annibalis ad suos milites aut vincendum aut moriendum, milites est. Ut propositio disjunctiva sit vera, requiritur ut omni ejus partes verae sint.*

102. *Conditionalis propositio ea est quae plures habet partes inter se per particulas conditionales si, modo unitas. Ut haec: si mens humana est spiritualis est etiam immortalis. Pars prima quae scilicet particulam conditionalem includit vocatur antecedens*

[p. 54]

altera vero consequens. Propositionis veritas tota pendet ab utriusque partis connectione, ita ut licet tandem partes sint falsae possit esse propositio conditionalis vera, ut patet in haec: Si materia cogitare potest anima nostra potest esse materialis; cujus licet partes sint falsae ipsa tamen vera est.

103. *Propositio Causalis ea est quae duas habet partes his particulis quia, eo quod, quoniam alisque similibus quas causales appellant devincta.*

³³⁸ saecus

³³⁹ intelligendi

¹⁰ Ut illa Virgilio: *Possunt quia posse videntur*. Ad propositionis causalis veritatem duo requiruntur. Prima ut verae sint ambae illius partes, utraque siquidem absolute enunciatur. Secundo ut pars una sit alterius causa; id siquidem dicitur¹⁵. Hinc falsa erat Gentilium quorundam propositio ideo *Romanum Imperium cecidit quia Idolorum cultum adjecit*.

104. Ad secundam propositionem compositarum classem spectant propositiones quas exponibiles²⁰ dicunt eo quod per alias propositiones quae idcirco exponentes dicuntur, explicantur. Et sunt praecipue quadruplicis generis, scilicet *exclusivae*³⁴⁰

[p. 55]

*exceptivae*³⁴¹, *comparativae*³⁴² et *reduplicativae*³⁴³. Propositio exclusiva est, qua etsi simplex appareat, particulam tamen excludentem habet nempe *solum*, *tantum*, *dumtaxat*³⁴⁴, qua fit ut composita sit quoad sensum: ut⁵ ista: *Solus Romanus Pontifex est supremum Ecclesiae caput*; quae hunc sensum reddit *Romanus Pontifex et nullus praeter ipsum est supremum Ecclesiae caput*.

³⁴⁰ scclusivis

³⁴¹ exceptive

³⁴² comparative

³⁴³ reduplicative

³⁴⁴ dumtaxat

105. Ab Exclusiva parum distat propositio Exceptiva, quae ope particulae exceptivae *praeter*, aut similis aliquid accipit, ut si dicam *omnes surdi a nativitate sunt etiam muti praeter Petrum*, sensus est quod omnes surdi sint muti sed Petrus a nativitate surdus non sit mutus sed a regula generali excludatur. Propositio comparativa est, cujus praedicatum enunciat de subjeto quod alteri comparatur; ut haec est: *Sol est major Luna*, cujus sensus est: *Sol et Luna magni sunt sed tamen Luna separatur a Sole*. Reduplicativae sunt illae propositiones quae continent particulas reduplicantes *qua*, *quatenus*, ut haec: *Petrus qua Logicus disputat*, aut haec alia *Medicus quatenus talis curat*

[p. 56]

quarum sensus est: *Petrus disputat et ratio disputandi est Logica; Medicus curat et ratio curationis est Medicina*.

106. Haec propositiones possunt esse verae in sensum reduplicativo, vel specificativo. Tum erunt verae in sensu reduplicativo quando in subiecto datur ratio qua praedicatum ei conveniat, ut contingit in citatis propositionibus. Erunt verae in sensum specificativo quando licet praedicatum conveniat subiecto non tamen datur in subiecto ratio qua ei conveniat; hinc haec propositio *Homo qua homo Deum videvit*, est vera in sensu specificativo, falsa vero in sensu reduplicativo,

quia esse hominis non est ratio cur sit Deum
¹⁵ vissurus.

107. Expositis exemplis satis liquet
omnis propositiones latenter compositas
seu exponibiles efficere sensum copulativum,
ideoque aequivalere propositionibus copu-
²⁰lativis. Ad ipsarum ergo veritatem requiritur

[p. 57]

omne propositiones simplices quas includunt
esse veras.

Articulus Octavus
Exponuntur principia quadam Propositio-
⁵ **nes tam**³⁴⁵ **affirmantes quam negantes spec-**
tantia

108. Cum supra dictum sit propositionem affirmantem
eam esse, in qua praedicatum cum subjecto conjun-
gitur, negantem vero in qua praedicatum a subjec-
¹⁰to removetur. Nunc principia quadam sunt expo-
nenda, quae ab affirmationis et negationis natu-
ra derivantur, et quorum cognitio maximi ex
momenti ad demonstrandas syllogismorum regu-
las seu leges. Sit ergo

³⁴⁵ tan

15 Principium Primum

109. Attributum propositionis affirmantis dicitur de subjecto secundum³⁴⁶ omnem suam comprehensionem per alicuius ideae comprehensionem intelliguntur omnes proprie-

[p. 58]

tates³⁴⁷ essentielles³⁴⁸ quas idea complectitur. Unde principii sensui est, dum attributum³⁴⁹ de subjecto affirmatur affirmari etiam debent³⁵⁰ omnes essentielles³⁵¹ attributi³⁵² proprietates³⁵³ ita enim in affirmativa propositione praedicatum affirmatur de subjecto ut cum eo sit quid unum, et idem

Principium Secundum

110. Attributum³⁵⁴ propositionis affirmativae praedicatur de subjecto secundum extensionem subjecti. Si¹⁰ namque per affirmationem attributum³⁵⁵ ita cum sub-

³⁴⁶ Sique extensionem subjecti

³⁴⁷ proprietates

³⁴⁸ essentielles

³⁴⁹ attributum

³⁵⁰ debent

³⁵¹ essentielles

³⁵² attributi

³⁵³ proprietates

³⁵⁴ Atributum

³⁵⁵ atributum

jecto consociatur, ut cum eo quid idem fiat, ergo fit etiam quid idem cum omnibus quibus communis est idea et natura subjecti. Unde in hac affirmatur *Omnis homo est animal* attributum³⁵⁶ animal affirmatur de omni homine.

Principium tertium

111. Attributum³⁵⁷ propositionis affirmantis non sumitur univrsaliter sive secundum integram ipsius extensionem. Sunt siquidem plures propositiones²⁰ affirmantes quarum attributum abs

[p. 59]

dubio³⁵⁸ universaliter non accipitur. Talis est haec: *Omnis circulus est figura*, cujus praedicatum si secundum integram suam extensionem acciperetur absolum hunc sensum redderet: *omnis circulus est omnis*⁵ *figuram*.

Principium Quartum

112. Attributum³⁵⁹ propositionis negantis sumitur universaliter sive removetur secundum omnem suam extensionem a subjecto. Ratio est: quia per¹⁰ negationem attributum³⁶⁰ a subjecto removetur a

³⁵⁶ atributum

³⁵⁷ Atributum

³⁵⁸ duvio

³⁵⁹ Atributum

quo proinde³⁶¹ excluduntur ea omnia quae naturam attributi³⁶² habent. Cum ergo omnia attributi³⁶³ inferiora ipsius naturam participem omnia etiam excluduntur, quod est secundum integram ex¹⁵tensionem removeri a subjecto.

Principium Quintum

113. Attributum³⁶⁴ propositionis negantis non sumitur secundum totam suam comprehensionem. Ut namque attributum³⁶⁵ a subjecto media negatione removeatur²⁰ minime opus est, ut nihil intersit

[p. 60]

commune. Sic vere attributum³⁶⁶ a subjecto removetur ut in hac propositione: Corpus non est spiritus etsi non negetur Corpus esse substantiam quae est perfectio in idea sive comprehensione attributi³⁶⁷ id est, spiritus inclusa.

⁵ Articulus Ultimus De Propositionum Conversione

³⁶⁰ atributum

³⁶¹ proinde

³⁶² attributi

³⁶³ attributi

³⁶⁴ Atributum

³⁶⁵ atributum

³⁶⁶ atributum

³⁶⁷ attributi

114. Conversio est mutatio subjecti in praedicatum et praedicati in subjectum servata eadem propositioni veritate; tres sunt conversionis modi *simpliciter*, nempe, *per accidens* et *per contrapositionem*. Conversio simplex est mutatio subjecti in praedicatum et praedicati in subietum servata eadem quantitate, vg. *nullus homo est brutum*; *Nullus brutum est homo*. Conversio per accidens est mutatio terminorum mutata quantitate; vg. aliquis ¹⁶ homo est Philosophus³⁶⁸; aliquis Philosophus³⁶⁹ est homo.

115. Conversio per contrapositionem est terminorum commutatio, ita sit uterque per praefidam negationem ex finito fiat infinitus, vg *aliquis homo non est justum*; *aliquod non justum non est non homo*. Hac sufficient²⁰ de conversionis natura et divisionibus. Ast quando nam conversione simplici per accidens et per contrapositionem utendum erit? Id ut sciatis car-

[p. 61]

mina sequentia memoriae mandate

“Feci simpliciter convertitur Eva per accidens

“Asto per contrapositionem, sic fit conversio tota”.

116. Pro quorum intelligentia³⁷⁰ notandum Logica⁵ quatuor his litteris A, E, I, O Propositiones tam³⁷¹ universales quam particulares tam³⁷² affirmantes quam

³⁶⁸ Phylosofus

³⁶⁹ Phylosofus

³⁷⁰ inteligensia

³⁷¹ tan

negantes significare, ita ut communi horum sensu
A univiersalem affirmantem, O particularem negan-
tem significet. Praedictorum ergo carminum sen-
¹⁰sus est. Feci, id est, universalis negans et particularis
affirmans convertuntur simpliciter: ut *aliquis ho-*
mo est animal, aliquod animal est homo; Nullus
homo est lapis, nullus lapis est homo. Eva sensu uni-
versalis negans et universalis affirmans conver-
¹⁵titur per accidens. Ut *omnis felicitas humana est*
adversis permixta; ergo aliquod adversum permix-
tum est felicitas humana. Asto seu universalis
affirmans et particularis negans convertuntur
per contrapositionem: ut *omnis peccator est miser; om-*
²⁰*ne non miserum est non peccator.* De his tamen satis.
Ad tertiam mentis operationem gradum faciamus.

[p. 62]

Sectio Tertia **De Ratiocinatione seu Discursu**

Articulus Primus **De Discursu³⁷³ seu Ratiocinationis Natura**

⁵ **117.** Inter varios plura objecta cognoscendi modi
in intellectu nostro per quam familiaris est illae quo
unum objectum ex alio cognoscit propter collectionem
qua unum cum alio habet, atque hic intelligendi

³⁷² tan

³⁷³ Discursus

modus Ratiocinatio nuncupatur, quae potest sic¹⁰ defini mentis operatio qua iudicium minus notum ex magis noto infertur. Verum ut Ratiocinationis natura melius ignotescat, exponendum est quomodo a mente perficiatur.

118. Cum idea rerum ad quas attendimus¹⁵ ita clara sint, sit sola terminorum perceptione menti nostra convenientia vel repugnantia ignotescat, eas statim jungimus aut separamus, minimeque necesse est ad aliam ideam confugere ad convenientiam vel repugnantiam detegendam, atque hoc²⁰ modo de primis veritatibus indemonstrabilibus

[p. 63]

ut totum sua parte majus iudicamus.

119. Verum duae ideae³⁷⁴ quas expendimus aliquando tales sunt ut earum convenientiam aut repugnantiam ex sola ipsarum intuitu non percipiamus.⁵ Tum mens eas cum alia idea notiori comparamus ipsarum convenientiam vel repugnantiam detegit. Si namque ad tertiam convenient ea Metaphysico³⁷⁵ axiome³⁷⁶, **quae sunt eadem uni tertio sunt idem inter se.** Unum alteri convenire cognati ea quorum¹⁰ unum convenit cum tertio et alterum non convenit cum eodem tertio, inter se non conveniunt³⁷⁷ cum trium ju-

³⁷⁴ idea

³⁷⁵ Methaphysico

³⁷⁶ acciomati

dicant.

120. Quaemadmodum termini ideas et propositiones judicia, ita argumentatio internum discursum, sive ratiocinationem verbis declarat; Est igitur argumentatio ipsa externa oratio qua discursus exprimitur. Unde sicut discursus dari nequit absque duplici saltem propositione quarum prima antecedens altera vero consequens appellatur. Insuper in omni ratiocinatione sive argumentatione distinguendum est consequens a consequentia³⁷⁸. Consequens enim est, quidquid sive legitime sive ille-

[p. 64]

gitime ex antecedenti infertur. Consequentia³⁷⁹ vero est connectio iudicii deducti cum antecedenti. Unde aliquando accidit consequentiam³⁸⁰ legitimam, falsum vero consequens esse. Vg. in hac ratiocinatione

*Quod habet partes est divissibile
Sed anima Rationalis habet partes:
Ergo anima Rationalis est divissibilis*

121. Hinc consequens utique numquam autem consequentia³⁸¹ distingui potest; vel enim connectio³⁸² est inter

³⁷⁷ consensunt

³⁷⁸ consequens

³⁷⁹ Consequentia

³⁸⁰ consequentiam

antecedens et consequens, vel nulla existit. Si prius conceditur consequentia³⁸³. Si posterius nulla est consequentia³⁸⁴ proinde³⁸⁵ negatur. Consequens autem utpote propositio, ambiguum duplicemque sensum ad¹⁵mittere potest: ergo et distingui.

Articulus Secundus De principis argumentationis Speciebus

122. Septem argumentationis Species numerantur, scilicet **inductio, exemplum, sorites,**

[p. 65]

dilemma, Entimemma, Epiqueremma, et Syllogismus³⁸⁶. Inductio est argumentatio, qua approbatur aliquid inesse homini, quia inest singulis: vg. si ex eo quod singulis homines sint Mortales, inferas omnes homines mortales esse, hoc modo: *Petrus est mortalis; Paulus est mortalis*, et sic de caeteris: ergo omnes homines sunt mortales hujus argumenti usus frequens est in rebus Physicis, vel autem sua efficacitate³⁸⁷ non destituatur, sequentes regulae sunt observandae.

³⁸¹ consequensia

³⁸² conectio

³⁸³ consequensia

³⁸⁴ consequensia

³⁸⁵ prohinde

³⁸⁶ Sylogismus

³⁸⁷ efficacitate

¹⁰ **123.** Prima enumeratio singulorum sit integra et perfecta, si namque manca sit seu imperfecta inductio robore caret, et in errores³⁸⁸ et abusus scientiae³⁸⁹ vitaeque commercio³⁹⁰ notios inducit³⁹¹: dum defectus paucorum integrae communitate in acquissimo¹⁵ iudicio affiguntur. Secunda. Si attributum³⁹² aliquid pluribus, aut uni tantum sub certa specie contentum necessario convenire ostendatur; valeat inductio quia quod vel uni necessario convenit; etiam externis sub certa specie contentis²⁰ conveniat necesse est.

124. Exemplum est argumentatio, qua unum singulare vel particulare ex alio probatur prop-

[p. 66]

ter rationis paritatem. *Ut inordinatum amor Salomonem perdidit; ergo te perdet si illi indulgeas.* Valeat hic inferendi modus si antecedens sit notior et subjectum consequentis sit simile subjecto antecedentis, secus³⁹³ incerta et falibilis evadit illatio³⁹⁴ cum falsa rerum imagine delucenti, similitudinem ibi fingamus ubi vera dissimilitudo regnat. Huc etiam redu-

³⁸⁸ errores

³⁸⁹ scientiae

³⁹⁰ commercio

³⁹¹ inducit

³⁹² attributum

³⁹³ saecus

³⁹⁴ illatio

cuntur parabola Apologus et argumentum A pari³⁹⁵. Sorites est argumentatio composita ex continua serie propositionem ita inter se connectarum, ut praedicatum semper propositionis praecedentis sit subjectum consequentis, donec praedicatum ultimae propositionis affirmetur vel negetur de subjecto prima. Ut si probaturus avaros esse misseri¹⁵ hoc pacto procederes

Avari multa desiderant.

Qui multa desiderant multis egent.

Qui multis egent vivunt inquieti

Qui vivunt inquieti sunt misseri.

²⁰ *Ergo avari sunt misseri.*

125. Si vero aliqua ex propositionibus non cohaereat cum

[p. 67]

antecedenti vel consequenti, fallax erit argumentatio.

126. Dilemma est argumentatio cujus antecedens duo disjunctiva membra ita continet ut alterutrum necessario concedendum sit; qualecumque autem concedatur molesta conclusio infertur. Hinc argumentum **cornutum**³⁹⁶ vocatur: ut illud Sancti Augustini: *Vel fides Catholica*³⁹⁷ *est propaganda cum miraculis vel sine illis.* Si primum: Respondeo vera est fides Catholica³⁹⁸ utpote miraculis con-

³⁹⁵ Appari

³⁹⁶ Sigue ~~corruptum~~

³⁹⁷ Chatolica

¹⁰firmata. Si secundum; ergo hoc ipsum fuit maximum miraculum. Unde tota vis dilemmatis pendet a gemino quem continen Syllogismo; Si haec infirma erit argumentatio, si alteruter laboret, aut si membra disjunctionis adhibeas inter quae ad-
¹⁵versarius medium invenit.

127. Epiqueremma definiri vulgo solet argumentatio, cujus alterutri vel utrique propositioni sua illi eo adjungitur probatio, priusquam vel deducatur Conclusio. Ut *omnis substantia spiri-
²⁰tualis cum partibus careat in quas possit dissolvi, est immortalis. Atqui anima rationalis est substantia spiritualis cum vellit atque intelligat: ergo ani-*

[p. 68]

ma rationalis est immortalis. Unde ea Aristoteles cui consentit³⁹⁹ Quintilianus, Epiqueremma esset Syllogismus⁴⁰⁰ constans ex probabilibus. Est enim **Philosophema**⁴⁰¹, inquit Aristoteles, Syllogismus **de-
⁵monstrativus**. Epiqueremma vero Syllogismus **Dialecticus**. Quidquid tam sit hac argumentatione plurimum delectatur animus, quia in eo nihil dubitationis⁴⁰² relinquitur. Harum argumentationem maxima pars ad Syllogismum reduci potest,

³⁹⁸ Chatholica

³⁹⁹ concentit

⁴⁰⁰ Sylogismus

⁴⁰¹ Phylosofema

⁴⁰² duvitationis

¹⁰ qui est praecipuae argumentationis genus magisque in Scholis⁴⁰³ suscitatur⁴⁰⁴. Quamobrem de eo potissimum agendum. Sit ergo

Articulus Tertius De Natura Syllogismi

¹⁵ **128.** Syllogismus ex Aristotele, est *oratio in qua quibusdam positis*⁴⁰⁵ *aliud quidpiam ab his quae posita*⁴⁰⁶ *sunt*⁴⁰⁷, *necessario sequitur ex eo quod haec sint*. At ne quid dissimulem cum in omni argumentatione unde ea alio deducatur, atque adeo ²⁰ qualibet illarum dici possit oratio in qua ex qui-

[p. 69]

busdam positis⁴⁰⁸ aliud colligitur⁴⁰⁹, videtur, definitionem syllogismi modo traditam illi adeo non convenire, ut caeteris quoque argumentationis speciebus, quaemodum certe requiritur, ut legitima, sit tribui ⁵ minime possit. Rectius ergo definitur Syllogismus argumentatio tres propositiones complectens, ea lege dispositas atque inter se connexas, ut quae posteriori loco est, ex prioribus per hinc ac effectus⁴¹⁰ a⁴¹¹ sua

⁴⁰³ Scolis

⁴⁰⁴ succitatur

⁴⁰⁵ possitis

⁴⁰⁶ possita

⁴⁰⁷ Palabra agregada entre líneas.

⁴⁰⁸ possitis

⁴⁰⁹ coligitur

causa consequatur. In⁴¹² exemplum: *Omnis ho-
10 mo compos rationis est; sed Petrus est homo: ergo Petrus
compos rationis est.* Duae primae propositiones ap-
pellantur praemissa; tertio vero Conclusio. Voca-
buli ratio est quod tertia propositio per priores duas pro-
betur, et ab his concludatur. Duae autem aliae
15 quae tertia probationem continent, priori loco
ut plurimum inter disputandum proponi soleant.

129. In quolibet syllogismo tres reperiuntur
termini, quorum nomine sunt: **medium termi-
num, majus extremum, et minus extremum.** Ideam
20 illam quae in praemissis cum duobus extremis
comparatur ad degendam eorum convenientiam⁴¹³ aut
repugnantiam⁴¹⁴ medium termini dicimus. **Majus**

[p. 70]

extremum quod est in conclusione praedicatum, et minus
extremum ejusdem subjectum appellatur. Inde etiam est quod
praemissarum illa in qua majus extremum cum medio
termino continetur **maior propositio** in syllogismo nun-
5 cupetur. Quae vero minus extremum cum medio ter-
mino complectitur **minor** dicitur. In Syllogismo
igitur medius terminus duaeque praemissae continent
rationem et probationem **Conclusionis**, quae aliud non est

⁴¹⁰ effectus

⁴¹¹ Palabra agregada entre líneas.

⁴¹² Cn [En]

⁴¹³ conveniensiam

⁴¹⁴ repugnansiam

quam propositio majus et minus extremum secum jungens
¹⁰ aut a se invicem⁴¹⁵ dijungens. In exemplum sit iste
 syllogismus: *omne vitium fugiendum est; atqui desidia*⁴¹⁶
*est: ergo desidia*⁴¹⁷ *fugienda est. Majus extremum est fu-*
*giendum, minus extremum est desidia*⁴¹⁸, *medius ter-*
minus est vitium. Prima autem syllogismi propositio majus
¹⁵ est, quia continet majus extremum nempe *fugiendum*
 cum medio termino scilicet *vitium*. Secunda minor
 quia minus extremum nempe *desidia*⁴¹⁹ cum medio
 termino id est, vitium complectitur. Tertia denique
 Conclusio appellatur, quia majus extremum scilicet
²⁰ *fugiendum*, cum minori extremo⁴²⁰
⁴²¹nimirum *desidia*⁴²² *continet.* Hac ad mate-
 ria pertinent Syllogismi. Illius vero forma est

[p. 71]

legitima seu ad rite concludendum apta terminorum ac
 propositionem dispositio: et duplex⁴²³ potissimum distinguitur
 figura nempe et modus. Figura est relatio medii cum
 duobus extremis in duplici⁴²⁴ praemissa secundum

⁴¹⁵ imbicem

⁴¹⁶ decidia

⁴¹⁷ decidia

⁴¹⁸ decidia

⁴¹⁹ decidia

⁴²⁰ ~~Sigue id est, vitium com-~~

⁴²¹ ~~Antes plectitur~~

⁴²² decidia

⁴²³ duplex

⁴²⁴ duplici

⁵ relationem subjecti atque praedicati. Medium et duo extrema in ratione praedicati et subjecti triplici modo ordinarie inter se possunt: vel medium in una praemissa est attributum⁴²⁵, in alia subjectum, vel in utraque praedicatum vel in utraque subjectum: Nullus¹⁰ alius est tria haec comparandi modus. Tres igitur figuras statuimus: Primum dicitur prima figura. Secundum secunda, tertium tertia constituet. Exemplis res fiet clarior.

In prima figura

¹⁵ “Omnia flumina sunt ab aqua pluvia:
Magnum para est fluvium:
Ergo Magnum Para est ab aqua pluvia

In secunda figura

Omnia animantia fiunt ex semine;
²⁰ Nulla lapides fiunt ex semine:
Ergo nulli lapides sunt animantia

[p. 72]

In tertia figura

“Nullus cometa est semper visibilis⁴²⁶
Omnis cometa est verus Planeta
Ergo aliquis verus Planeta non est semper visibilis⁴²⁷

⁴²⁵ atributum

⁴²⁶ vissibilis

⁴²⁷ vissibilis

⁵ **130.** Modus vero est propositionum combinatio⁴²⁸ in Syllogismo secundum earum quantitatem et qualitatem, nempe universalitatem et particularitatem, affirmationem et negationem; et quia multipliciter propositiones combinare⁴²⁹ possunt, hinc Dialectici plurimos¹⁰ syllogismorum modus ad legitime concludendum utiles recensent. Quos ipsae artificialibus vocabulis et tribus barbaris carminibus comprehendunt

*“Barbara, Celarent, darii ferioque probatur
Caesare, Camestres, Festino, Baroco, daracti
¹⁵ Phaelapton, Dissamis, Dactisi, bocardo Phe-*

Articulus Quartus De Syllogismo simplici et composito

131. Syllogismus vocamus ratiocinationes tripli propositione constantes, uti *omne factum*²⁰ *dictum aut concupitum contra legem Dei aeter-*

[p. 73]

*nam*⁴³⁰ *est malum; Omne peccatum est factum, dictum aut concupitum contra legem Dei aeternam: ergo omne peccatum est malum.* Igitur in simplices seu absolutos et compositos dividuntur. Simples seu absolutis et a facilioribus elucidationum⁴³¹ incipiamus, hi sunt qui tribus simplicibus terminis totidemque

⁴²⁸ conuinatio

⁴²⁹ conuinare

⁴³⁰ aethernam

⁴³¹ elucidacionibus

propositionibus simplicibus constat. Qualis est modo ad-
ductus Syllogismus. Simplex syllogismus duplex⁴³²
est alter scilicet expositivus⁴³³, alter termino
10 communi. Expositivus⁴³⁴ est cujus omnes proposi-
tiones sunt singulares. Syllogismus vero de termino
communi illi est, cujus una vel alterutra praemis-
sarum est propositio universalis.

132. Syllogismus **compositus** sive **conjunctus** est
15 cujus una saltem propositio est composita, et ita in eo dis-
tributa, ut una illius pars assumatur in minore et
altera in conclusione deducatur. Hujusmodi ratioci-
nationum multiplex distinguitur species; Praecipue sunt **dis-**
junctivae, et **copulativae**⁴³⁵, **causales**, et **conditionales**⁴³⁶. Ut nihil dicant de
20 modalibus, quarum aut nullus est usus⁴³⁷, aut si quis
aliquanto hujusmodi⁴³⁸ specie argumentatur, proposi-

[p. 74]

tionum dispositione utitur adeo manifesta, ut res per
se ipsam pateat nullasque regula opus sit praeter natu-
ralem ipsum mentis nostrae conceptum. Ut si quis diceret
impossibile est hominem ethnicum⁴³⁹ et ad inferos jam damnatum

⁴³² duplex

⁴³³ expositivus

⁴³⁴ Expositivus

⁴³⁵ Las dos palabras entre líneas.

⁴³⁶ condicionales

⁴³⁷ usus

⁴³⁸ hujusmodi

⁴³⁹ ethnicus

⁵salvari; Imperator Trajanus fuit homo ethnicus⁴⁴⁰ et ad inferos damnatus; impossibile ergo est Trajanum salvari.

133. Syllogismi disjunctivi sunt in quorum majori propositione disjunctiva duae aut plures partes sub disjunctione affirmantur, ut, altera disjunctionis parte¹⁰ in minore absolute negata, pars reliqua absolute inferatur, vel e contra: in⁴⁴¹ exemplum. *Necesse est, ut omnis mali in hac vel in altera vita puniantur. Sed plures non puniantur in hac: ergo in altera necesse est.*

Horum syllogismorum fundamentum et principium est¹⁵ ipsamet propositionum disjunctivarum indoles quae in eo stat, ut ab earum veritate opus sit nullum inter disjunctionis membra dari medium; vitiosus proinde⁴⁴² erit syllogismus cum accurata non est divisio⁴⁴³, et membra propositionis disjunctivae medium aliquod pati⁵untur.

134. Syllogismus Copulativus dicitur qui major habet copulativam ut qua et minore absoluta con-

[p. 75]

clusionem infert absolutam. Una tantum communiter loquendo est hujusmodi ratiocinationem species utilis, et in hominum commercio⁴⁴⁴ admissa, in qua nimirum major est propositio

⁴⁴⁰ ethnicus

⁴⁴¹ en

⁴⁴² proinde

⁴⁴³ divisio

⁴⁴⁴ comercio

copulativa negans, minor autem est absoluta quae alteram maiorem partem affirmet, ut in conclusione etiam absoluta alia ejusdem majoris pars negetur; non tamen econtra, nisi partes ita sibi mutuo adversentur ut medium non admittant.

135. Syllogismos Causales eos appellamus quorum¹⁰ major propositio est causalis, minor et conclusio absoluta. Harum ratiocinationum quarum usus⁴⁴⁵ in tota vita, et omnium dicendi, tum scribendi genere est frequentissimus duae sunt regulae. Prima est ut quando antecedens majoris affirmatur in minori, ejusdem consequens in conclusione affirmatur juxta illa axiomata⁴⁴⁶. **Posito antecedente ponitur consequens verus prius: ergo et posterius.** Secunda regula est, ut quando tollitur seu negatur consequens in minore, tollatur antecedens in conclusione juxta haec alia: **Sublato consequente, tollitur antecedens. Falsum consequens: ergo etiam antecedens.**²⁰

136. Syllogismus conditionalis est illae, cujus major est propositio conditionalis ea ratione in illo distributa, ut una illius pars minor constituat, altera vero in conclusione

[p. 76]

absolute deducatur: rem in exemplo videas: Si *Deus est justus, punientur iniqui*; *Deus est justus: ergo punientur iniqui.* Horum syllogismorum eadem omnino

⁴⁴⁵ usus

⁴⁴⁶ axiomata

sunt regulae atque causalium: unum enim hoc inter
5 utrasque discrimen est, quod maior ut plurimum sit inter causam
et effectus, quam inter conditionem et conditionatum con-
nectio, caeteris tamen paribus; inter priores vera actio,
inter posteriores sola connectio⁴⁴⁷ intervenit, qua igitur
de causalibus supra exponimus de conditionalibus dicta
10 habet. Quia tamen Regulae hucusque tradita sint spe-
ciales, solumque in syllogismis, quos compositos appel-
lant, locum habent, Syllogismorum generales exponere
Regulas necesse est. Sit ergo

Articulus Quintus 15 De Syllogismorum Regulis

137. Octo sunt syllogismorum generales Regulae ab
antiqui Philosophis⁴⁴⁸ traditae, et quae Aristoteli tribu-
untur; eas exhibent sequentes versiculi.

Terminus esto Triplex medius majorque minorque
20 *Latius unquam in praemissis conclusio non vult*

[p. 77]

“Nequaquam medium capiat conclusio oportet⁴⁴⁹.”

“Aut semel aut iterum medium generaliter esto.”

“Utraque sit praemissa neget nihil sequitur.”

“Ambae affirmantes nequeunt generalem negantur.”

5 “Nil sequitur geminis ex particularibus unquam.”

“Pejorem sequitur semper conclusio partem.”

⁴⁴⁷ conectio

⁴⁴⁸ Phylosofis

⁴⁴⁹ escrito arriba de ~~non vult~~

138. Unaquaeque autem Regula seorsim exponenda est. Prima. *Terminus esto*⁴⁵⁰ *triplex medius, maiorque, minorque.* Hoc est Syllogismus simplex tres tantum terminos habere debet⁴⁵¹ quia syllogismus est probatio sive affirmans sive negans unius de alio per aliud: nempe maioris extremi de minore per medium. Hinc peccat sequens syllogismus: *omnis homo est animal; atqui omnis Angelus est spiritus, ergo omnis Angelus est animal,*¹⁵ in eo quippe sunt quatuor termini diversi; nempe homo, animal, angelus, spiritus.

139. Secunda: *latius unquam praemissis conclusio non vult.* Id est, nullus terminus debet⁴⁵² in conclusione sumi universalius quam in praemissis; ²⁰ conclusio siquidem erui debet⁴⁵³ ex praemissis cum

[p. 78]

autem hae sint particulares, illa vero universalis, in particularique universale non contineatur, ex illis minime deduci posset. Idcirco non valet iste syllogismus: *omne corpus est substantia; atqui nulla*⁵ *mens est corpus; ergo nulla mens est substantia*⁴⁵⁴. In maiore enim substantia⁴⁵⁵ sumitur particulariter utpote attributum⁴⁵⁶ propositionis affirmantis; et univer-

⁴⁵⁰ sto

⁴⁵¹ debet

⁴⁵² debet

⁴⁵³ debet

⁴⁵⁴ substantia

⁴⁵⁵ substantia

⁴⁵⁶ attributum

saliter in conclusione utpote propositionis negantis attributum⁴⁵⁷.

¹⁰ **140.** 3°. *Nequaquam medium capiat conclusio oportet.*

Hoc est medius terminus numquam in conclusione reperiri debet. Hinc peccat sequens syllogismus: *Petrus est parvus; atque Petrus est Philosophus*⁴⁵⁸; *ergo Petrus est parvus Philosophus*⁴⁵⁹.

¹⁵ **141.** Regula 4^a

Aut semel aut iterum medium generaliter esto⁴⁶⁰.

Id est: medius terminus saltem in una praemissarum perfecte distribuatur; seu universaliter accipiat pro omnibus suis inferioribus. Sic male

²⁰ concluditur: *omnis homo est animal; atqui omne*

[p. 79]

brutum est animal, ergo omne brutum est homo. Vox enim animal quae est medius terminus particulariter sumitur in utraque praemissa affirmante cuius est attributum⁴⁶¹, et duo diversa significat. Quinta.

⁵ *Utraque si praemissa neget nihil inde sequitur;* quod idem est ac dicere utraque praemissa non debet⁴⁶² esse negativa, seu ex puris negativis nihil concluditur.

⁴⁵⁷ atributum

⁴⁵⁸ Phylosofus

⁴⁵⁹ Phylosofus

⁴⁶⁰ sto

⁴⁶¹ atributum

⁴⁶² devet

Cum falsa illatione: *Nullus equus⁴⁶³ est homo, nullus equus⁴⁶⁴ est rationalis; ergo nullus homo est rationalis. Sex-¹⁰ta. Ambae affirmantes nequeunt generalem negantem.* Id est ex duabus praemissis affirmantibus deduci non potest conclusio negans, juxta⁴⁶⁵ illud principium quae sunt eadem uni tertio sunt idem inter se. Res patet in hoc syllogismo: *omne¹⁵ bonum est amandum, atqui omnis virtus est bona; ergo virtus non est amanda.*

142. Regula septima

“Nil sequitur geminis ex particularibus
 “unquam. Id est ex duabus praemissis particu-
²⁰laribus nihil potest legitime concludi: si

[p. 80]

nammque utraque praemissa particularis esset, tunc vel medium non distribuitur ut fit in syllogismo affirmativo contra Regulam tertiam; vel distribuitur aliquid in conclusione quod non fuit distributum⁵ in praemissis, prout in syllogismo negativo, contra regulam quintam. Exemplis res clarior fiet. *Aliquis homo est juvenis; sed aliquis homo est senex; ergo aliquis senex est juvenis. Aliquis homo non est vivens; aliquod animal non est homo. Ergo aliquod¹⁰ animal non est vivens.*

⁴⁶³ equus

⁴⁶⁴ equus

⁴⁶⁵ justa

143. Octava

“Pejorem sequitur semper conclusio partem”.

Apud logicos propositio particularis dicitur universa-
lis pejor; pariter negans sensetur affirmantem

¹⁵ debilior⁴⁶⁶ cujus proinde⁴⁶⁷. Regula sensus est; quando
una praemissarum negans aut particularis est
negativam atque particularem conclusionem esse,
infertur; hinc viciosus⁴⁶⁸ est iste syllogismus: *Om-
ne corpus est extensum; atqui* ⁴⁶⁹ *aliqua*

[p. 81]

*substantia*⁴⁷⁰ *est corpus. Ergo omnis substantia*⁴⁷¹ *exten-
sa est. Sic enim dumtaxat concludi deberet*⁴⁷²: ergo ali-
quia *substantia*⁴⁷³ *est extensa. Siquidem minus extrem-
um, nempe* *substantia*⁴⁷⁴ *non nisi secundum aliquem*
⁵ *sui partem convenit cum medio qui est corpus. Has*
omnes Regulas ad unam generalem quae instar
*omnium haberi potest utpote quae caeteras complec-
tatur recentiores*⁴⁷⁵ *reduci debere*⁴⁷⁶ *censent*⁴⁷⁷, eam igitur

⁴⁶⁶ devilior

⁴⁶⁷ prohinde

⁴⁶⁸ vissiossus

⁴⁶⁹ ~~na~~ aliqua

⁴⁷⁰ substansia

⁴⁷¹ substansia

⁴⁷² deveret

⁴⁷³ substansia

⁴⁷⁴ substancia

⁴⁷⁵ recensiores

⁴⁷⁶ devere

⁴⁷⁷ sensent

hic breviter indicare, paucisque exponere abs re non¹⁰ erit. Ita se habet una praemissarum conclusionem contineat, altera vero palam efficiat conclusionem in illa contineri. Cum enim conclusio ex praemissis colligatur, velut effectus a causa, unam earum conclusionem continere necesse est. Quoniam vero nec semper ex ipsis¹⁵ terminis neque ex objecti evidentia huiusmodi continencia⁴⁷⁸ pateat, hanc praemissarum alteram manifestare ac veluti ante oculos ponere debet⁴⁷⁹. Hinc una dicitur *continens*, altera *exponens* seu applicativa satis apte vocatur. In syllogismo negativo cum²⁰ conclusio sit negans, neque negatio in affirmatione

[p.82]

possit comprehendi contineri propositio negativa⁴⁸⁰ est, affirmativa exponens nuncupatur: in affirmativa vero plerumque maior consideratur ut **continens** utpote universalior, licet nil etiam minor pro continente accipi⁵ vetet. E[xemplum] *Omnis substantia spiritualis est immortalis. Sed angelus est substantia spiritualis. Ergo est immortalis.* In maiore sub omni substantia spirituali continentur Angelus prout indicat minor haec: *Sed Angelus est substantia spiritualis.* Ergo conclusio recte affirmat¹⁰ praedicatum immortalis, quod de omni substantia spiritualis affirmat maiorem. Sed hac de re plusquam satis.

⁴⁷⁸ continencia

⁴⁷⁹ devet

⁴⁸⁰ Palabra corregida.

Articulus sextus
De Argumentatione demonstrative et pro-
¹⁵babili

144. Argumentatio apodictica seu demonstrativa ea est, quae constat ex praemissis penitus evidentibus. Hinc per demonstrationem res apparet nobis manifeste vera. Illud quippe verum evidenter cog-
²⁰noscitur, quod ea claris perspicuisque principiis

[p. 83]

eruitur, ut proinde⁴⁸¹ rem demonstrare si conclusio idem ac rem ipsam veluti digito ostendere. Praemissae idcirco demonstrativae argumentationis debent esse vel axiomata⁴⁸², vel definitiones vel propositiones ea per se⁵ notis principiis jam evidenter deductae vel experimenta ideo clara, ut nulla prorsus de illorum veritate inveni nobis jure possit dubitatio⁴⁸³. Demonstratio duplex est, altera scilicet **propter quid sive a priori**; altera quia seu a posteriori. Demonstratio dicitur **propter**
¹⁰**quid seu a priori**, quando effectus per causam, et rei proprietates⁴⁸⁴ per essentiam⁴⁸⁵ ostenditur.

145. Vicissim vero demonstratio **quia seu a**

⁴⁸¹ proinde
⁴⁸² acciomata
⁴⁸³ divitatio
⁴⁸⁴ propietas
⁴⁸⁵ essentiam

posteriori vocatur illa, qua minime causa per effectum vel rei natura per proprietatem⁴⁸⁶ palam efficitur. Ad hanc demonstrationis speciem revocari ea solet, quia **apagogica** sive per absurdum et impossibile vulgo in scholis⁴⁸⁷ dicitur. Hac autem fit, cum vera vel falsa convincitur propositio, eo quod aliquid absurdum vel impossibile inde sequatur. Hujusmodi²⁰ probanti genus non nisi improprie et large de-

[p. 84]

monstrationis nomen meretur. A sensu quippe a nobis extorquet ac mentem nequaquam illuminat. Certi enim sumus rem aliter esse non posse, cur tamen ita sit penitus ignoramus. Caute itaque hoc demonstrationis⁵ genus adhibendum, videlicet tum solum, cum alia demonstrandi via nobis aliud quaquam occurrit.

146. Syllogismus probabilis dicitur argumentatio cujus utraque vel alterutra praemissarum est propositio probabilis. A Philosophis⁴⁸⁸ vocatur etiam Dialecticus seu¹⁰ disputativus qui quidem enim a demonstrativo in materia differt non in forma: uterque enim eisdem dirigitur regulis, a quibus forma dependet. In materia vero quam praemissa constituunt, tantum intercedit discrimen, quandum certum inter et dubium.¹⁵ Nempe conclusio demonstrativa clare et distincte a certis principiis atque necessario fluere intelligi-

⁴⁸⁶ proprietatem

⁴⁸⁷ scholis

⁴⁸⁸ Philosophis

tur. Contra probabilis infertur argumentatio
verisimilibus principiis incertis, seu talibus
quae non necessario concludunt. Cum enim nullus
²⁰ effectus suam queat causam perfectione superare

[p. 85]

si praemissae syllogismi tantum probabilis sint non nisi
probabilis esse potest, qua ex illis derivatur, conclusio.
Si vero una praemissarum ad evidentiam, et altera non nisi
probabiliter consentanea⁴⁸⁹ veritati appareat, quanta-
⁵ cumque profecto sit illius perspicuitas, adhuc⁴⁹⁰ non nisi pro-
babile nobis erit, quod inde colligitur: id ut melius percipiatis. Sit

Articulus Septimus
De veritate, Scientia, Evidentia
Certitudine, probabilitate, et fide

¹⁰ **147.** Triplex distinguitur Veritas, **transcendentalis, lo-**
cutionis et cognitionis, quae et formalis appellatur.
Transcendentalis est rei cum suis principiis confor-
mitas: sic verum metallum dicimus quod non tantum
similitudine sed veri metalli principia habet. **Lo-**
¹⁵ **cutionis** Veritas duplex, si rebus sermo conveniat
dicitur **verus**. Si cognitioni et loquentis iudicio
conformetur dicitur **verax**. Veritas itaque **cogni-**
tionis seu formalis est mentis actus cum ejusdem
objecto convenientia, vel ipsa actus externa lo-

⁴⁸⁹ concentanea

⁴⁹⁰ aduc

[p. 86]

quatione naturali, aut artificiali exprimatur, mente solum concipiatur. Duplex est, interna una externa alia. Veritas interna est congruentia⁴⁹¹ et idearum inter se conformitas quamvis⁴⁹² id de quo⁵ cogitamus non existat; et talis veritas primorum principiorum. Veritas **externa** est conformitas cognitionis cum eo, quod extra mentem positum⁴⁹³ est, ita ut res eo modo sit quo cognoscitur. Sic vera sunt⁴⁹⁴ cognitiones, quae formantur circa rerum existentias⁴⁹⁵, affectiones, etc.

148. Scientia⁴⁹⁶, quae praecipua est omnium humanarum cognitionem difinitur generaliter sumpta **evidens sententia**⁴⁹⁷ **mentis**. Definitionis sensus manifestior per se est quam quae expositione inqueat. Triplicem¹⁵ distinguimus scientiam **intuitionis, demonstratio-** **nis** et **sensus**. Scientia **intuitionis** illa est, quae duarum idearum conectione in ipsismet ideis inspicimus, unamque ea alterius vineribus citra unum distinctum medium et ratiocinium ita²⁰ clare intuemur, ut mens nostra impediri ne-

⁴⁹¹ congruentia⁴⁹² quamvis⁴⁹³ positum⁴⁹⁴ Sique ¶ [rerum].⁴⁹⁵ existensias⁴⁹⁶ sciensia⁴⁹⁷ sentensia

[p. 87]

queat quin rei firmiter anemiatur. Hac intuitiones scientia⁴⁹⁸ vera sunt hac et plurima alia. *Totum est maior sua parte. Quidquid cogitat existit.* Scientia⁴⁹⁹ demonstrationis est certitudo ratiocinio parta qua⁵ scilicet veritas aliqua non in se ipsa inspictur, sed mediis aliis ideas intuitionis certitudine veris demonstratur. Unde solet in scholis⁵⁰⁰ definiri: **cognitio certa et evidens rei per causas seu per demonstrationem adquisita.** Hujusmodi sunt veritates omnes¹⁰ demonstratione constantes. Scientia⁵⁰¹ insuper demonstrationis duplex: speculativa seu **theorica**⁵⁰² una **practica** vero altera. Speculativa est cujus finis est veritas, seu quae una quiescit in consideratione sui objecti nec dirigit ad opus faciendum. Practica cujus opus sive quae ex fine suo dirigit¹⁵ ad aliquid faciendum. Scientia⁵⁰³ tandem **sensus** illa est, quam citra ulla ratiocinationem solo sensu comparamus hac scientia⁵⁰⁴ specie certi sumus, **nos existere, corpora esse**, et infinita hujus generis alia: quis enim unquam fuit qui de hujusmodi veritatibus serio dubitaverit⁵⁰⁵?

²⁰ **149.** Perinde ut scientia ita et evidentia triplex distinguitur **Metaphysica**⁵⁰⁶, **Physica**, et **Moralis**. Me-

⁴⁹⁸ scientia

⁴⁹⁹ scientia

⁵⁰⁰ scolis

⁵⁰¹ scientia

⁵⁰² teorica

⁵⁰³ scientia

⁵⁰⁴ scientia

⁵⁰⁵ duvitaverit

[p. 88]

taphysica⁵⁰⁷ est tam⁵⁰⁸ clara objecti repraesentatio, ut intellectus ne quidem levissima⁵⁰⁹ falsitatis suspicionem habere aut iudicium suspendere valeat sed ad assensum⁵¹⁰ plane rapiatur. Hac evidētia, quae est proprissime⁵¹¹ dicta certum⁵ et evidens est, quidquid scientia⁵¹² intuitionis cognoscimus atque intelligimus.

150. Igitur evidētia characteres⁵¹³ sunt clara objecti cognitio, et seclusio omnis dubii⁵¹⁴, et necessitas assensus⁵¹⁵. Evidētia Metaphysica⁵¹⁶ mediata aut immediate esse¹⁰ potest. Si veritas ad sola terminorum acceptione statim ignotescat, dicitur propositio **immediate evidens**. Hujusmodi propositiones si aliquid rei convenire vel repugnare enuncient, **axiomata** [vel] **prima principia dicuntur**. Si vero aliquid fieri posse affirmant vel negent **postulata**¹⁵ nuncupatur. Evidētia **mediata** seu propositio **mediate** evidens est cujus veritas ex sola terminorum acceptione non ignotescit, ea alia tamen per se nota manifeste deducitur.

151. Evidētia **Physica** est quam adquirimus per

⁵⁰⁶ Methaphysica

⁵⁰⁷ Metaphysica

⁵⁰⁸ tan

⁵⁰⁹ levisima

⁵¹⁰ ascensum

⁵¹¹ propissima

⁵¹² sciētia

⁵¹³ characteres

⁵¹⁴ duvri

⁵¹⁵ ascensu

claras sensationes⁵¹⁷ seu per demonstrationes sensibus
²⁰ immixtas. Sic evidens physice est existere corpora eaque
 esse **figurata, colorata**, etc. Moralis evidentiā est qua
 tot hominum testimoniis ducitur, ut de rei ipsius

[p. 89]

veritate nullus dubitare prudentia possit, attenta scilicet
 hominis indole, moribus aliisque circumstantiis⁵¹⁸ qua hu-
 manae fidei et cognitioni pondus atque firmitatem addere
 possunt: hanc evidentiā⁵¹⁹ specie tenemus, fuisse olim Car-
⁵thaginem potentissimum in Africa civitatem et Rempublicam,
 infinitaque hujusce generis alia. Quae morali evidentiā
 affirmantur, absolute quidem possunt esse falsa; iis tamen
 moribus atque indole quibus homines praediti sumus et
 miraculo non interveniente vera semper essent, nullumque
¹⁰ periculum erroris⁵²⁰ esse potest. Sed his omnibus latius in-
 fra cum de criterio veritatis agemus.

152. Tribus in mentis aut objectorum evidentiis⁵²¹
 sita respondet in animo certitudo, quae paucis expli-
 canda est. Certitudo est cognitio rei nixa motivo omne
¹⁵ dubium⁵²² prudens excludente: pro ratione motivi
 alia est certitudo **supernaturalis** qualis datus in ac-

⁵¹⁶ Methaphysica

⁵¹⁷ sensaciones

⁵¹⁸ circumstansiiis

⁵¹⁹ evidensiae

⁵²⁰ herroris

⁵²¹ evidenciis

⁵²² duvium

tibus fidei, alia **naturalis** qua habetur in actibus naturaliter evidentibus. Utraque hanc certitudo infalibilitatem seu objectivam, et subjectivam seu ²⁰aditionis certitudinem dividitur. Prior est actus seu cognitionis ad veritatem determinatio orta ex objecto et motivo. Posterior es tam⁵²³ firma mentis adhae-

[p. 90]

sio seu alligatio ad objectum propter motivum (qui semper adhere⁵²⁴ ponitur) ut mens ipsa de propositionis veritate prudenter dubitare⁵²⁵ queat.

153. Certitudo **infalibilitatis** alia est **Meta-**⁵ **physica**⁵²⁶, alia **Physica**, alia **Moralis**. Metaphysica⁵²⁷ est quando actus oritur ex principiis absolute infalibilibus. Haec datur tum in articulis fidei, tum in primis principiis aliisque actibus evidentibus: contradictionem quippe involvit nos in his falli⁵²⁸, quae vel ex Dei revelatione ¹⁰cognoscuntur vel ex ratione naturali evidenter nobis manifestantur. Physica certitudo est, quando salvis naturae legibus et citra miraculum falsitas subesse nequit. Si ignem rite applicatur materiae disposita mox urere physice certum est. Moralis⁵²⁹ certitudo habetur quando actus ita ap-

⁵²³ tan

⁵²⁴ adere

⁵²⁵ duvitare

⁵²⁶ Methaphysica

⁵²⁷ Methaphysica

⁵²⁸ fali

¹⁵paret verus, ut spectatis his, quae communissime contingunt⁵³⁰, falsus esse non possit. Sic moraliter nobis certum est, Roman Imperium stitisse.

154. Certitudo **subjectiva** seu **adhaesionis** alia est pure intellectualis quae convenit actui sine voluntatis²⁰ imperio; quando nempe veritas omnem de opposito formidinem excludens, intellectui proponitur. Alia est certitudo affectiva, qua actui tribuitur ac voluntatis

[p. 91]

imperio; intellectum determinante ut firmiter propter motivum objecto adhaereat. Cave tamen ne certitudinem differunt, quod evidentia certitudinem sibi respondentem contineat, ei tamen aliquid adjiciat, ita ut quidquid est⁵ evidens, sit etiam in sua specie certum, non tamen e converso: sic actus fidei divinae: vg. de Mystero⁵³¹ Trinitatis sunt certissimi, non tamen evidentes sed obscuri. Veritas etiam certitudine vel eo solum distinguitur, quod haec habeat suos gradus, sive quod maior vel minor¹⁰ certitudo haberi possit, veritas autem gradus non admittat sed indivisibile consistat.

155. A certitudine ad **formidinem** descendamus. Quae est actus intellectus, quo rem forte alio modo, quam quo affirmamus, se habere vere, atque ideo in

⁵²⁹ Desde certitudo hasta ap- está escrito entre líneas, sobre palabras tachadas: ~~evidentia est quae tot hominum testes / timoniis ducitur.~~

⁵³⁰ contigunt

⁵³¹ Misterio

¹⁵ errori⁵³² periculo nos versari, cognoscimus. Ex formidine oritur dubium⁵³³, quod est suspensio assensus⁵³⁴ circa obiectum apprehensum. Duplex distinguitur dubium⁵³⁵ negativum et positivum vulgo nuncupatur. Primum cum nullae rationes nobis suppetunt quibus aut rem²⁰ probemus aut inferamus⁵³⁶, infinita pene sunt in natura, circa quae hoc modo harere debemus: fundamenta

[p. 92]

ad utraque parte nobis dessunt, quibus ad **assensum**⁵³⁷ aut dissensum⁵³⁸ ducamur. Dubium⁵³⁹ **positivum** est cum ex utraque parte aequalia proponuntur rationem momenta, quibus fit, ut mens nostra in neutram partem inclinet, ut⁵ lancis pondere aequaliter utrinque trahente. Hujus naturae sunt quamplurimae quaestiones in scholis⁵⁴⁰ agitari solitae.

156. Utrumque dubium⁵⁴¹ modo definitur, seu suspensionem iudicii sequitur alia dubia⁵⁴² species **opinio, cognitio probabilis et incerta vulgo dicta**. Haec

⁵³² errori

⁵³³ duvium

⁵³⁴ ascensus

⁵³⁵ duvium

⁵³⁶ perinffelamus

⁵³⁷ ascensum

⁵³⁸ discensum

⁵³⁹ Duvium

⁵⁴⁰ scollis

⁵⁴¹ duvium

vero est illae mentis assensus⁵⁴³ aut dissensus⁵⁴⁴, quo mens alteram contradicionis partem non sine labendi metu complectitur. Quod si opinio motivo gravi, qua virum prudentem possit movere ad assensum⁵⁴⁵ innitatur, ¹⁵ **probabilis** dicitur; e contra vero improbabilis si levi aut parum solida ratione nitatur. Probabilitas dividitur **in probabilitatem rationis seu naturalem et probabilitatem fidei et auctoritatis**. Probabilitas rationis est, quae naturali ipsarummet rerum seu ²⁰ idearum connectioni intrinsicè innitatur; et idcirco etiam intrinseca nuncupatur. Probabilitas vero fidei est cujus tota iudicandi ratio ab auctoritate petitur,

[p. 93]

estque proinde rebus ipsis extrinseca⁵⁴⁶.

157. Fides est actus, quo alicui propositioni assentimur propter dicentem auctoritatem. Res qua in sola auctoritate tenemus, **veritas fidei**; assensus⁵⁴⁷ autem rei ⁵ propter dicentis auctoritatem, **assensus⁵⁴⁸ fidei** nuncupatur. Quoniam tamen tum veritates ipsae tum dicendi auctoritate possunt esse aut **humanae** aut **divinae**: fides ipsa in **divinam et humanam** dividitur.

⁵⁴² duvia

⁵⁴³ ascensum

⁵⁴⁴ discensum

⁵⁴⁵ ascensum

⁵⁴⁶ strinseca

⁵⁴⁷ ascensus

⁵⁴⁸ ascensus

Quidquid ob auctoritatem humanam tenemus est hu-
10 manae fidei objectum omnisque humana cognitio hominum
testimonio inmixta humana fides appellatur. Contra
vero quidquid nobis est a Deo revelatum **fidei divinae**
veritatem et objectum dicimus: unde fides divina est
assensus⁵⁴⁹ veritati a Deo revelatae praestitus ob solam
15 Dei auctoritatem. Utraque fides est actus ea se obscuras
assensus⁵⁵⁰ nimirum rei non clare perceptae, ob solum ex-
ternum testimonium praestitus. Potissimum utriusque
discrimen est, quod divina Dei summae scilicet et in-
finita sapientia testimonio ac proinde⁵⁵¹ vero et
20 certo innitatur. Humana autem humano homines
est fallaci, cujus nimirum Auctores et fallere et
falli facillime possunt.

[p. 94]

Articulus ultimus De sophismatibus sive falsis Ratiociniis

158. Hactenus⁵⁵² rectos Ratiocinii modos ex
posuimus. Postulat rei ordo ut vitiosas⁵⁵³ Ratiocinationes
quae communiter sophismata dicuntur in medium
afferamus ut non modo quae tenenda⁵⁵⁴, sed quae vitan-
5 da sunt, omnibus ignotescat. Sophismata⁵⁵⁵ ad novem

⁵⁴⁹ ascensus

⁵⁵⁰ ascensus

⁵⁵¹ proinde

⁵⁵² Actenus

⁵⁵³ visiosas

⁵⁵⁴ tenenda~~m~~

aut decem capita reducuntur; atque **alia** quae nobis⁵⁵⁶ potissima sunt, **in re consistent; alia et quidem puerilia** ad vocabulum spectant. Sophismata rebus consistentia⁵⁵⁷ sunt **petitio principii, ignoratio elenchi, fallacia⁵⁵⁸ plurium interrogationum, non causae pro causa, accidentis consequentis, a dicto secundum quid ad dictum simpliciter, inductio aut enumeratio imperfecta, sophismata⁵⁵⁹ tandem vocabuli**. Quae quidem omnia breviter⁵⁶⁰ perstringemus.

¹⁵ **159.** Petitio principii est, cum ad quaestionem probandam, ipsamet quaestio assumitur, aut probata supponitur. Plura hujus specie sophismata⁵⁶¹ in Aristoteles et innumeris aliis auctores notantur-Aristoteles vg. ut tellurem in universo centro ci-

[p. 95]

tam esse conficiat, ita ratiocinatur: *Omnia corpora gravia indole sua tendunt ad centrum universi; ab experientia autem habemus ipsamet gravia ad terrae centrum dirigi; telluris igitur centrum cum universi centro congruit*; propositio enim major affirmari non potest, quin supponatur jam conclusio; ad rem igitur probandam res jam probata supponitur

⁵⁵⁵ Sophismata

⁵⁵⁶ Palabra dudosa, corregida.

⁵⁵⁷ consistensia

⁵⁵⁸ falacia

⁵⁵⁹ sophismata

⁵⁶⁰ vreviter

⁵⁶¹ sophismata

ac proinde⁵⁶² petitur principium. In hac etiam fallaciam⁵⁶³ recidunt, aut maxima cum illa affinitatem¹⁰ habent **circulus vitiosus**⁵⁶⁴ **atque ignoti per ignotius probatio**. Circulus vitiosus⁵⁶⁵ committitur⁵⁶⁶ cum duas aliquas propositiones, unam per aliam vicissim probamus, ut si quis diceret: *Religionem Cristianam esse veram quia id ex Scriptura constat*; id vero ex Scriptura¹⁵ sacra constaret quia Religio Christiana idem docet: quia hac ratione dogma⁵⁶⁷ probaret, operam perderet; nisi rem tantum deducat ad argumenta seu loca Theologica, a quibus Christianae religionis veritas demonstratur.

²⁰ **160.** Quid sit **ignotum per ignotius** seu obscurum atque incertum per obscurius adhuc⁵⁶⁸ incertiusque

[p. 96]

principium tradere nemo non intelligit, neque raro in vitiorum hoc Ratiocinium incidunt homines, praecipuum in definitionibus, descriptionibus, et aliis quamplurimis. Hoc vitio laborant bene multae definitiones⁵ ab Aristotele traditae, ut illa temporis numerus numeratus, motus secundum prius et posterius, quam

⁵⁶² proinde

⁵⁶³ phalaciam

⁵⁶⁴ vitiosus

⁵⁶⁵ vitiosus

⁵⁶⁶ committitur

⁵⁶⁷ docma

⁵⁶⁸ aduc

a nemine; verbis utar Patris Monteiro, nec ab ipso quidem illius Auctore fuisse hactenus⁵⁶⁹ intellectum dicere audeam **secunda ignoratio elenchi**. Vix aliud¹⁰ est vitium quod in quotidianas hominum quaestiones artque contentiones⁵⁷⁰ in illas potissimum quae animorum calore agitantur, frequentius⁵⁷¹ incidat, quam **ignoratio elenchi**, quae aliud non est quam a Quaestionis scopo aberrare et aliud probare aut improbare quod¹⁵ sit quaestione propositum.

161. Sophisma⁵⁷² plurium interrogationum (quod quidem nec admodum est frequens neque hominem non penitus rudem illaqueat) et complexa aliqua interrogatio, qua plura simul interrogantur, cui²⁰ unica responsione satisfieri non potest, nisi falsum

[p. 97]

dicere, aut sophismate⁵⁷³ implicare vellimus. Hujusmodi sophisma⁵⁷⁴ committeret qui sit necne Bucephalus animal et rationis compos, dum Alexandrum periculis praedii subductit? Interrogaret in quo turpiter incideret quis⁵ cumque unicam responsionem adhiberet. Fallacia ratiocinationis hoc nomine non causae pro causa dicta in eo consistit quod pro effectus causa assignetur quae re ab se ip-

⁵⁶⁹ actenus

⁵⁷⁰ contensiones

⁵⁷¹ frequensius

⁵⁷² Sophysma

⁵⁷³ sophysmate

⁵⁷⁴ sophysma

suis causa non est sed pura tantum circumstantia ad rem non spectans.

¹⁰ **162.** Sophisma⁵⁷⁵ accidentis in eo stat quod res alicui necessario atque semper convenire arbitremur⁵⁷⁶, quod fortuito tantum, et ex accidenti rei ipsi convenit. Sic multi artem aliquam aut disciplinam criminantur, quia in pravum unum a nonnullis detorquetur. Maxime commune est ¹⁵ illud sophismatis⁵⁷⁷ genus, et utiam adversus res etiam sanctissimas⁵⁷⁸ non adhiberetur. Sic Rs. Rs. Heretici⁵⁷⁹ tanquam satanae figmentum⁵⁸⁰ Sanctorum invocationum⁵⁸¹, sacrarum reliquiarum venerationem et praeces pro defunctis rejiciendas esse colligunt, quia in hac omnia nonnulli irrepsunt abusus.²⁰

163. Fallacia⁵⁸² dicti secundum quid ad dictum simpliciter sic in scholis⁵⁸³ nuncupata est id quod aliqua tantum

[p. 98]

est parte verum est ita accipere quasi esset omni ex parte verum, ab eoque ita supposito argumentum ad rem aliquam

⁵⁷⁵ Sophisma

⁵⁷⁶ arbitremur

⁵⁷⁷ sophismatis

⁵⁷⁸ sanctissimas

⁵⁷⁹ Heretici

⁵⁸⁰ figmentum

⁵⁸¹ invocationum

⁵⁸² Fallacia

⁵⁸³ scholis

probandam ducere; in hoc sophisma⁵⁸⁴ pueriliter caderes, si ita argumentaveris: *Deus non est id quod homines sumus.*
⁵ *Sumus vero nos ratione praediti; ratione igitur praeditus non est Deus.* Sophisma⁵⁸⁵ inductionis aut enumerationis imperfecta in eo consistit quod ex uno et altero aliquod universale colligatur. Sic ex eo quod nonnulla sint nobis ignota, concludunt Academici nihil a nobis cer-
¹⁰to cognosci. In quotidiano vitae usu⁵⁸⁶ innumeri occurrunt hujusmodi Paralogismi. Sic si quis semel aut iterum imprudenter sese gesserit, inde universim concluditur, ipsum esse imprudentem.

164. Alia etiam sunt fallacia⁵⁸⁷ argumenta quorum vitium in ambiguo verborum sensu tantummodo
¹⁵consistit, sophismataque vocum appellandur. Ad hanc classem spectant **aequivocatio**, **Amphibologia**⁵⁸⁸, **accentus**⁵⁸⁹, **fallacia**⁵⁹⁰ **compositionis aut divisionis**. Aequivocationis nomine intelligitur qualibet significatio-
²⁰nis⁵⁹¹ diversitas, ex qua deducitur argumentum; ut haec “Gallus habet pennas; sed homo est Gallus; ergo homo habet pennas”.

⁵⁸⁴ sophysma

⁵⁸⁵ sophysma

⁵⁸⁶ usu

⁵⁸⁷ phalacia

⁵⁸⁸ Amphivologia

⁵⁸⁹ assensus

⁵⁹⁰ phalacia

⁵⁹¹ significasionis

[p. 99]

Amphibologia⁵⁹² oritur ex plurium vocum positione?⁵⁹³, quarum varius esse potest sensus; ut illud Apolonis Oraculum: *Cressus olim penetrans magnam pervertet opum vim*. Ambiguum enim quae sit conclusio deducenda; an ista, ergo⁵ Chressus olim penetrans hostium opes subvertet; an illa Chresus proprium opum jacturam patietur?

165. Fallacia⁵⁹⁴ accentus⁵⁹⁵ datur, cum vox eadem sumitur in uno syllogismo secundum variam significationum ex accentus⁵⁹⁶ varietate natam. In Exemplum sit¹⁰ sequens syllogismus. *Qui venatur lepores indiget canibus. Sed Ovidius venatur lepores, ergo indiget canibus*. Fallacia⁵⁹⁷ compositionis seu sensus compositi est earum idearum atque vocum conjunctio, quas separare opus est, ut propositio sit vera secundum affirmantis sensum. Sic si diceres¹⁵ Nullus corpus lucidum posse esse tenebrosum⁵⁹⁸, id verum erit in sensu composito seu componendo lucem et tenebras⁵⁹⁹ falsum vero in diviso. **Fallacia⁶⁰⁰ sensus divisu seu Divisionis** ex adverso committitur cum propositionis ideae aut voces dividuntur, quae secundum²⁰ obvium divisionis⁶⁰¹ sensum dividenda non sunt. Exemplum *Om-*

⁵⁹² Amphivologia

⁵⁹³ possitione

⁵⁹⁴ Falacia

⁵⁹⁵ assentus

⁵⁹⁶ assentus

⁵⁹⁷ Falacia

⁵⁹⁸ thenebrosum

⁵⁹⁹ thenebras

⁶⁰⁰ Falacia

nis Christianus est Christo devotus. Juliano Apostata

[p. 100]

est Christianus. Ergo Julianus est Christo devotus Apostata. Sed de rebus nullius momenti satis. Haec enim hujusmodi sunt quae potius non ignorare quam scire oporteat⁶⁰².

Sectio Quarta

⁵De Methodo

Articulus primus

De Methodo generatim⁶⁰³ sumpto⁶⁰⁴, et ejus divisione⁶⁰⁵

166. Methodus generatim accepta est peculiaris ille ordo¹⁰ quo nostras ideas, judicia, ratiotinationes⁶⁰⁶ ad veritatem aut inveniendam, aut docendam disponibus. Suum naturalem ordinem utique esse in rebus, quo aliae post alias disponi, aut collocari non modo possint, verum esse debeant, ex ipsis rebus edicimus: idque est quo magno-¹⁵pere allicimur, cum materialia quaecumque corpora quarumcumque actuum propria⁶⁰⁷, eo inter se ordine dis-

⁶⁰¹ divitionis

⁶⁰² oporteat

⁶⁰³ Repite generatim, tachado.

⁶⁰⁴ sumpta

⁶⁰⁵ divitione

⁶⁰⁶ ratiocinationes

⁶⁰⁷ propria

posita intuemur, quem natura ipsa probare, atque
 requirere videtur: dum contra cum alia alius permix-
 ta atque confusa existunt; nullum inter illa ordinem

[p. 101]

esse atque servari dicimus. Ut in rerum existentia⁶⁰⁸ sic et in veri-
 tatibus, quaerentis, cognoscendis, statuendis sua debet⁶⁰⁹ esse pe-
 culiaris dispositio: quodquidem dum rerum existentiam tantum
 consideramus, ordinem dicimus; cum de earundem cognitione,
⁵ inventione, atque explicatione⁶¹⁰ agimus. Methodum appellamus.
 Methodum igitur duplex Synthesis⁶¹¹ et Analysis⁶¹²; quae quidem
 diverso ex fine et ex diversa finem assequendi ratione atque
 mediis inter se distinguuntur⁶¹³, et quodammodo opponuntur.
 Analysis⁶¹⁴ latine resolutio est, et dicitur Methodus inventioni
¹⁰ et dicendi. Synthesis⁶¹⁵ vero compositionis docendi seu doctrinae,
 ut voces ipsae declarant: Analysis⁶¹⁶ a todo ad partes re aut
 mente dividendo descendit: totum in partes secat, ut eas se-
 paratim atque seorsim explorando in earum et totius cognitio-
 nem deveniat. Synthesis⁶¹⁷ ex adverso a partibus ad totum pro-
¹⁵greditur: a singularium enim partium consideratione in-

⁶⁰⁸ existensia

⁶⁰⁹ devet

⁶¹⁰ explicasione

⁶¹¹ Syntesis

⁶¹² Analisis

⁶¹³ distinguntur

⁶¹⁴ Analicis

⁶¹⁵ Syntesis

⁶¹⁶ Analicis

⁶¹⁷ Syntesis

cupiens quas jam prius notas supponit eas invicem componendo, atque singula explicando ad totum compositionem atque explicationem tandem ascendit.

167. Unde sequitur duas illas Methodus inter se²⁰ differre non secus ac instituendae genealogiae rationes, vel a posteris incipiendo ad stipitem assurgatur. Communem ut ad patrem a filio, a Patre ad avum, etc. vel a stipite aliquo communi initium ducendo: ut ex hinc

[p. 102]

ad posteros descendatur. Vg. a Patre ad filios, a filiis ad Nepotes: prior describendae Genealogiae ratio methodum Analyticam⁶¹⁸; posterior vero Syntheticam⁶¹⁹ adhibet; illa quid copiosior⁶²⁰ plerumque rerum, ad cognitionem ubertate fusior⁶²¹; alter⁵ vero pravior semper est, namque tum verborum, tum idearum rerum quae copia procedit. Id vera est expendet; quod Analysis⁶²² ad ignotum tendit; Synthesis ut communius adhiberi solet, notum tradit.

168. Communius dicti propterea quod neminem lateat, plurima¹⁰ quandoque pura Synthesis inveniri. Quae admodum methodo Synthetica non modo doceri, verum inveniri etiam veritates possunt, ita etiam Analysis⁶²³ quod est inveniendi

⁶¹⁸ Analiticam

⁶¹⁹ Synteticam

⁶²⁰ copossior

⁶²¹ fussior

⁶²² Analisis

⁶²³ Analicis

Methodus, re saepissime edoceamus, sic utriusque Methodi finis confunduntur; utraque Methodus in aliquibus¹⁵ convenit regulasque habet communes: in aliquibus enim differt, suaeque singulis tribuuntur precepta. Communes utriusque Regulae ad sequentes fere reducuntur. Regula Prima, in utraque Methodo a facilioribus atque clarioribus semper incipiendum, ab isque paulatim ad altiora et obscura ascendendum.²⁰ Regulae veritatem ipsamet ratio demonstrat simpliciora atque clariora intellectu per se facilia sunt, et lucem aliis deducendis offundunt.

169. 2^a Nihil principiorum loco accipiendum, quam

[p. 103]

confusione et obscuritate aliqua laboret, aut ab hominum auctoritate pondus suum adhibet. Uno verbo, sola principia per se clara, et evidētia, ac naturali ratione manifesta admittere oportet. Regula haec parum jam alterius exposita corollarium⁶²⁴ est. 3^a in consequentiarum⁶²⁵ serie, dum scilicet ab evidentibus principiis ad altiora sensim progredimur, id maxime curandum, ut evidens semper sit veritatum ex veritatibus deductio; quod si in aliqua deductionis parte evidētia tandem deficiat, quae deinde deducuntur, non maior assensu teneantur quam illi congruentiae debetur⁶²⁶, quae magis a certitudine recedit. 4^a. Quamcumque enim Methodum teneas, eas semper verborum definitio⁶²⁷ praemitte quae ad con-

⁶²⁴ corollarium

⁶²⁵ consequentiarum

⁶²⁶ debetur

⁶²⁷ definitio

fusioem et obscuritatem vitandam opus est. Cum definitiones aliae sint rerum, alia ad verborum; secundas tantum hoc modo¹⁵ intelligimus. 5^a. Methodus etiam facilitatis, atque evitandae confusiones gratia⁶²⁸ totum argumentum in tot praecipua dividendum est capita, quod re ipsa postulare, aut admittere videatur. A generalibus et utriusque methodo communibus regulis ad eas, quae singulis sunt peculiare, descendamus. 20° Methodi Analyticae⁶²⁹ Regulae, cujus rationem suspensus dedimus, ad pauca redigi possunt capita, in hoc tandem unum residentia⁶³⁰, quod proposita absolvendi quaestio maiori, quam fieri poterit, ingenii perspicacia⁶³¹, omni ex parte inspi-

[p. 104]

ciatur ac evolvatur.

170. 1^a. Qui datum aliquod Problema, seu Quaestionem solvere adgreditur⁶³², eo imprimis argumento scientia ac arte bene versatur, atque instructus sit, oportet⁶³³, cujus⁵ solventa quaestio partem constituit. 2^a, quid quaeratur, dicertis clarissimisque verbis statuendum est omnisque tum verborum tum idearum ambiguitas praecedenda est. 3^a, quidquid in Quaestione ad rem extinguendum se⁶³⁴ opus⁶³⁵ non facit, prae-

⁶²⁸ gracia

⁶²⁹ Analiticae

⁶³⁰ Recidencia

⁶³¹ perspicacia

⁶³² agreditur

⁶³³ oportet

⁶³⁴ La palabra se, intercalada entre líneas.

⁶³⁵ opouon, lectura por el sentido

termittamus. 4^a. Omnes et singulas Quaestionis partes aut
10 ad Quaestionem facientia, lucemque aliqua ipsiusmet rei [... ilegible]
mini impercentia, omnem hypothesis⁶³⁶ possibiles, ex quibus Pro-
blematis⁶³⁷ solutio deduci posse videatur sensim perpendere
opus erit; veritates autem aut relationes⁶³⁸ memoriae causa
arbitrariis⁶³⁹ notion scribendae sunt, ut per otium iter recen-
15seri possim, simulque et iterum ad examen revocari. Quinta.
Quaestionis aut Problematis solutio ex his principiis
tentanda est, quae sunt ejus scientiae, artisque propria⁶⁴⁰, atque
spectat problema⁶⁴¹. 6^a. Quaestionem aut Problema secundum
propria⁶⁴² principia tractantes, claritatem semper tum in idea
20 tum in idearum, aut consequentiarum⁶⁴³ rationibus, et progres-
sionibus quaeramus, prout argumentum ipsum ferre poterit
quod nisi obtineamus, sed dubia supersint, Quaestio non est solute
ii pro utraque parte argumenta sint probabilia, solutio

[p. 105]

tantum erit probabilis.

171. Syntheticae methodi leges sunt: 1^a nullum aut
novum aut ambigue seu obscurae significationis⁶⁴⁴ vocabu-

⁶³⁶ Ipotesis

⁶³⁷ Palabra corregida Pro-blematis.

⁶³⁸ relaciones

⁶³⁹ arvitariis

⁶⁴⁰ propia

⁶⁴¹ provlema

⁶⁴² propia

⁶⁴³ consequensiarum

⁶⁴⁴ significasionis

lum adhibendum est, quod prius non definiamus; neque a
⁵ definito sensus significationis sensu recedendum, nisi pri-
 us de vocabuli sensu lectorem moneamus. 2^a In definitio-
 nibus nullum adhibeatur verbum, quod aut notum an-
 tea non sit, aut non antea jam definitum. 3^a Axiomatum⁶⁴⁵ aut
 postulatorum loco illae tantum propones videatur, quae na-
¹⁰turali ratione lumine adeo apparet, ut illas protu-
 lisse sufficiat, ut a quaecumque ratione preadito assen-
 sum⁶⁴⁶ extorqueant. 4^a Quod demonstrationes attinet,
 illa omnia demonstrantur, quae non sint per se evidentia;
 neque aliud adhibeatur in demonstrationibus praeter
¹⁵ definitiones, axiomata⁶⁴⁷, et propositiones jam antea demons-
 tratas.

172. 5^a Propositiones aliis demonstrandis interve-
 nientes posterioribus ipsae praetermittantur. 6^a Pro-
 positiones enim simpliciores, aut clariores obscurioribus
²⁰ aut magis compositis anteponantur; nisi aut ad diversa
 rerum capita, spectent, illasque supponant proinde⁶⁴⁸. 7^a
 propositionibus quarum veritas jam est extensa, si opus fuerit,

[p. 106]

subjiciantur corollaria⁶⁴⁹, seu consecutaria⁶⁵⁰. Corollarium⁶⁵¹ appella-

⁶⁴⁵ Acciomatum

⁶⁴⁶ ascensum

⁶⁴⁷ acciomata

⁶⁴⁸ prohinde

⁶⁴⁹ corolaria

⁶⁵⁰ concectaria

⁶⁵¹ Corolarium

tur propositio quae ita aperte ex alia deducitur, ut peculiari non indigeat probatione. 8^a Propositionibus deductis seu Corollariis⁶⁵² non numquam subficiuntur scolia⁶⁵³ id est animad-⁵versiones, quibus tradita Doctrina uberius deducatur, vel quae ad eruditionem, Auctorum notitiam, et instrumentorum usum conferunt, satis apte miscentur.

Articulus Secundus De Methodo Disputandi

¹⁰ **173.** Alienam a recta docendi methodo Clarissimis Jacquier disputationis Regulas ad hunc locum reserve re iudicat, ex quod ab ipso Logicae initio plures sese offerant disputationes, quas expendere minime poterunt disputandi methodum ignorantes; caeteras meo¹⁵ videre, alienum a recta docendi methodo melius duxisse, disputationes a Logicae exordio movere, dum adhuc⁶⁵⁴ juvenes non solum disputationis, sed nec definitionis et argumentationis Regulas minime callunt, sine quas intelligentia⁶⁵⁵ omnino ridiculum est disputare. Caeteram de hoc²⁰ quidquid sit, minime nos ferit dicta Jacquier censura⁶⁵⁶, quod disputationes Logicales in finem distulerimus.

[p. 107]

174. Disputationes ergo scholasticae⁶⁵⁷ et animorum velu

⁶⁵² Corolariis

⁶⁵³ scollia

⁶⁵⁴ aduc

⁶⁵⁵ intelligensia

⁶⁵⁶ sensura

collisio acuendis ingeniis limandoque iudicio plurimum
 serviunt; Quidquid alii in contrarium reclamant, bre-
 vitas est illa et⁶⁵⁸ respondendi celeritas extemporalem auget
 5dendi facultatem, atque ex eo quasi conflictu, incales-
 cit animus, multa excogitat, tum enim vires suas
 accretet⁶⁵⁹ ut notiones, veluti sepultas, excitet, easque pers-
 picue et plane exprimat. Eaterum cavendum primo ne
 ex longa disputationis consuetudine quadam inclu-
 10dat contradicendi libido quae vitium est maximum in soci-
 etate. 2° Ne disputationi astu abrepti⁶⁶⁰, non tam⁶⁶¹ veri-
 tatis, quam victoriae studio teneamur. Nihil enim a
 veritatis luce nos longius adduxit, quam vehemens illa
 consensio, quae veluti tempestas huc illuc nos jacta
 15et plarumque ex proposita Quaestione abripit⁶⁶².

175. Qui ergo ex Disputatione adquirere fruc-
 tum vellit, ea quae in verbis vultus gestusque eluceat,
 animi moderationem afferat, uni veritati studeat, ca-
 villationes⁶⁶³ fugiat, et praesertim a convitiis, mordaci-
 20busque verbis absteineat. Verum cum omnis disputatio

[p. 108]

duos inter, quorum unum defendens⁶⁶⁴, alter vero opponens

⁶⁵⁷ scolasticae

⁶⁵⁸ Palabra entre líneas.

⁶⁵⁹ acrecet

⁶⁶⁰ abrepti

⁶⁶¹ tan

⁶⁶² abrripit

⁶⁶³ cavilaciones

nuncupatur, statui solvat, quid a singulis cavendum quidve observandum, sequentes Regulae indicabunt.

Regulae Disputationes pro defendente⁶⁶⁵

⁵ **176.** Prima. Per honorifice defendens semper opponendum est ejusque argumenta quoad fieri possit, eisdem verbis, quibus conceperat ea fideliter repetat. Hoc enim candidi animi initium est, nec raro ab onere iterum argumentum proponendi liberatur opponens. Saepe namque accidit ut argumenti verba mutare, quin aut illius vim, robusque minuat, aut sensum legitimum perturbet, defendens non potest. 2^a Argumenti repetitione completa in forma, ut ajunt scholae⁶⁶⁶, respondeat; concedendo scilicet quod verum est deprehendi; ambigue, si quaerint, distinguendo, ¹⁵ modeste, vero negando, quae veritati consentanea harum quamquam videntur.

177. 3°. Caveat defendens, ne quid veluti certum, aut sibi concessum, adversarius animat, quod nec vere datum illi fuerit; neque jure possit pro certo ²⁰ haberi. 4^a Terminos omnes aut propositiones, quae opponente ducuntur, defendens intelligere sudeat, eisque

[p. 109]

nullam permittat, qua sibi vel obscura, vel ambigua videatur. Hujusmodi igitur probationis hoc uno respondendi modo

⁶⁶⁴ deffendens

⁶⁶⁵ deffendente

⁶⁶⁶ scollae

occurrere debet⁶⁶⁷; dubito quando clarius non exponatur. Concipi enim vix aut non vix quidem potest, quod li-
⁵tes, quod quae desidia⁶⁶⁸ sola unius etiam termini defini-
tionis plarumque dirimantur. 5^a Inutiles videntur
digressiones; haec namque cum a Quaestionis scopo animum
avertant, in infinitum abibit⁶⁶⁹ disputatio, quin unque
quod assumptum fuerat, discutiendum, definitur. 6^a
¹⁰ Disputantes denique sint in Colloquio mites, in audien-
do quieti, in dicendo officiosi⁶⁷⁰, in respondendo blandi;
sicut namque ad excitandos⁶⁷¹ animi modus, nihil aptius
est, quam immodesti clamores, ita nihil magis
impedit, quominus veritas in luce collocetur.

¹⁵ **178.** Haec pro defendente. Pro opponente vero dis-
putationis Regulae sunt; Prima Arguens nec ullo utatur
vocabulo, nec ullam afferat propositionem, cujus
sensus aut apud omnes non est manifestus aut prius
non fuerit ab ipso arguente ita definitus, ut utraque
²⁰ pars circa ideas conveniat. Nisi enim de vocabu-
lorum significatione et propositionum sensu omnino⁶⁷²

[p. 110]

conveniamus novissimum non intelligimus, perperamque
disputamus. Prima est ratiotionis⁶⁷³ laus, claritas, esse deco-

⁶⁶⁷ devet

⁶⁶⁸ decidia

⁶⁶⁹ abivit

⁶⁷⁰ officiosi

⁶⁷¹ exitandos

⁶⁷² Sigue con- que se repite en la línea siguiente

rorum propositionum, idearum obscuritate, hoc unum obtineri potest, ut respondentem, aut defendentem confundamus, quae in-[ilegible] ⁵diona procul dubio⁶⁷⁴ honesto ingenuoque hominis ratio est. 2^a. Qui aggressorem⁶⁷⁵ personum agit ratiocinationum⁶⁷⁶ prius meditata propositionibus digestam ita prosequatur, ut ad conclusionum et scopum semper tendat, arreptaque in scopum via non deflectat.

¹⁰ **179.** Multoties est aut respondentis magnum sibi timentis sagacitate, ut impugnatur prudentia fit, ut propositione aliqua malitiose⁶⁷⁷ aut inutiliter a Respondente distincta eam distinctionis partem prosequamur, qua ad rei sumam nihil facit, omissoque recti ratiocinii ¹⁵lo, a via penitus aberramus, quae ad rem nostram non sunt (admittantur, aut negentur perinde⁶⁷⁸, omnino⁶⁷⁹ nobis esse) nisa faciamus, et quod eundem est, iter teneamus.

180. 3^a Illud semper argumentatione proba, atque illius conclusio existat, quod a Respondente ²⁰ fuit ultimo loco negatum, nisi ita pergamus, ad metam nunc perveniamus, sed aerem verberavimus. 4^a Sy-

⁶⁷³ ratiocinationis

⁶⁷⁴ duvio

⁶⁷⁵ agressorem

⁶⁷⁶ ratiocinationum

⁶⁷⁷ maliciosse

⁶⁷⁸ perhinde

⁶⁷⁹ Palabra abreviada entre líneas.

[p. 111]

logisticae formae semper innite, pro se liquere, ab inutilibus propositionibus abstinere, quae ratiocinationes⁶⁸⁰ tantum modo producendae gratiae⁶⁸¹ male afferuntur. 5ª soluto objecti difficultatis nodo satius est quiescere; quod aut⁵ aliud medium assumeret ![sic signo] aut optimam solutionem non nisi futiliter labefactare, suo enim fine tum frustratur disceptatio; nec opponens sua de re unquam poterit, non invidiam **cradicendi** libidinem sed inquirendae dumtaxat veritatis studio in arena descendisse.

¹⁰ **181.** 6^a. Tandem si victoriam in te inclinare censeris, argumenti vim intelligentibus apperuisse contentus, finis disputationi impone, undequaque scilicet si defendente importune postulando, ut propositae difficultati plane satisfaciat, in quibus certo fit, inquit¹⁵ quidam vir clarissimo, ut modestia opponentis deffendens, delinitus, Respondens ab errore deduci si patiat, quem obstinate deffenderet, odio atque pudore vero contemplando alienatus.

⁶⁸⁰ ratiocinationis⁶⁸¹ gratiae

Articulus ultimus

²⁰ Methodus ac Regulae discendi seu studendi

[112]

182. Quae enim hoc capite explicando circa discendi Methodum proponimus, ad Logicam procul dubio⁶⁸² spectant, cujus est mentem ad scientiam⁶⁸³ rerum per veritatem comparandam convenientibus Regulis dirigere⁵ quibus insistendo non modo errores⁶⁸⁴ devitet. Sed facilior est atque expeditior reddatur ad veritatem agnoscendam via. Per scientias⁶⁸⁵ et artes omnes libero homine dignas descendere possemus; in longum tamen rei ire, quod propositae nobis opera finem non patiuntur. Generales tantummodo¹⁰ Regulas, quae ubique locum habent, et quamcumque scientiam⁶⁸⁶ sibi studeam et discendam dux tibi esse poterant, et ad peculiare quodlibet studium facile applicantur in praesentiarum⁶⁸⁷ dabimus⁶⁸⁸. Quantum ad interuit optimis regulis rectisque semper viis litterariam¹⁵⁶⁸⁹ Provinciam, et Scientiarum⁶⁹⁰, studia aggredi, hi maxime intelligunt, qui hisce praecidiis destituti; sine Duce, sine lumine, magnis alias animis se-

⁶⁸² duvio

⁶⁸³ sciensiam

⁶⁸⁴ herrores

⁶⁸⁵ sciensias

⁶⁸⁶ sciensiam

⁶⁸⁷ praesensiarum

⁶⁸⁸ davimus

⁶⁸⁹ literariam

⁶⁹⁰ Sciensiarum

se pelago committunt, nulloque librorum dilectus, aut nulla Methodo vim aggrediuntur. Sit

²⁰ Regula prima

[p. 113]

183. Omnia a nobis lecta et meditata cartae iterum committere oporteat; ea sane ratione lentissimo passu in scientiarum⁶⁹¹ acquisitione incederemus, et infinita fere inutilia citra ullum provectum transcriberemus. Prae-⁵cipua rerum capita, quae legimus, quae a memoria exhibere⁶⁹² molestum nobis essent calamo commitemus.

Ultima Regula

184. Quae legimus, meditatur, aut notamus, subinde ac taciti et cogitabundi recenseamus; aut¹⁰ cum homine nobis amico, studiorum socio, aut earum rerum erudito conferamus. De iisdem saepe loquamur, urbanaque disputatione tractemus. Postremum hanc Regularum, quas ad discendum utiliores esse existimavit, etque de capite in praesentiarum proposuit, magno-¹⁵re commendo. Mirum est quantum ab ejus Regulae observatione capiatur fructus; mirum est qualem rerum, idearum, scientiaeque⁶⁹³ jacturae quotidie faciam et assiduum ac improvidum studendi laborem, hoc nullum de iisdem loquendi visum admittamus; familiaris

⁶⁹¹ scientiarum

⁶⁹² excibere

⁶⁹³ scientiaeque

²⁰ siquidem dere quacumque confabulatio⁶⁹⁴, suave quoddam

[p. 114]

ac amarum studendi lectionis, atque scholae⁶⁹⁵ genus, semper fuit. Unde communiter plus utilitatis intra horum spatium⁶⁹⁶ refertur⁶⁹⁷, quod ab improbo studio, quod solum intra cameram integrum diem prosequaris.

⁵ **185.** Haec de Methodo. Caetera quae ad ipsam spectant experientia⁶⁹⁸, uniusque voce docebunt; consulere tamen potestis Auctor artis cogitandi, Brixia, Jacquier, Almeida, et Recentiores alios, qui rem hanc fuse calamo accurate pertractaverant. En (eu?) juvenes(?) prae¹⁰dilecti, notiones quas pro prima Nostrae Logicae parte commendandas duxi, pluribus quid ommissis, quae liber[?] evolvendo temporis decursu facile edoceveris, ad potior tamen earum intelligentiam⁶⁹⁹, et ut debite⁷⁰⁰ ac moderate disputare assuescatis⁷⁰¹, quasdam Quaestiones promovere, quae¹⁵ et alterius Logicae partis munus necessarium judico, eas accurdate tradere curavo, ut brevitate⁷⁰² in his rebus? lenire instructioni, quoad fieri potest vobis con-

⁶⁹⁴ cconfabulatio

⁶⁹⁵ scholae

⁶⁹⁶ spatium

⁶⁹⁷ refertur

⁶⁹⁸ experientia

⁶⁹⁹ intelligentiam

⁷⁰⁰ debite

⁷⁰¹ assuescatis

⁷⁰² brevitate

sulant. Manus opere admoveamus.

186. Secunda Logicae pars Complectens Dis-
²⁰ceptationum aliqui Philosophicas⁷⁰³ tum Peripateticis tum
Recentiores ex⁷⁰⁴ depromptas

⁷⁰³ Phylosoficas

⁷⁰⁴ Entre líneas.

ÍNDICE

<i>Celina A. Lértora Mendoza</i>	
Introducción	5
Transcripción	
<i>Institutiones Philosophicae</i>	9
Praefatium in universam Philosophiam	9
Logicae proemium	19
Logicae pars prima	
De his quae ad primam mentis operationem pertinent	27
Sectio prima	
De idearum natura et diversitate	27
Articulus primus	
De idearum natura	27
Articulus secundus	
De idea simplici, composita, adventitia, factitia, singulari, particulari, et communi	32
Articulus tertius	
De quinque ideis universalibus	34
Articulus quartus	
De reliquis idearum classibus	40
Sectio Secunda	
De signis idearum	43
Articulus primus	
De vocibus seu terminis	43
Articulus Secundus	
De divisione terminorum	44
Articulus tertius	
De nominis et rei definitione	53

Articulus Quartus	
De divisione	55
Sectio Secunda	
De iudicio et propositione	58
Articulus Primus	
De natura iudicii et propositione	58
Articulus Secundus	
De divisione propositionum ratione materiae	60
Articulus Tertius	
De divisione propositionis ratione quantitatis et qualitatis	61
Articulus Quartus	
De propositionibus modalibus	65
Articulus Quintus	
De Propositionem idem subiectum et praedicatum habentium oppositione	67
Articulus Sextus	
De propositiones simplici, complexa, et composita	69
Articulus Septimus	
De multiplici propositionis compositae divisione	70
Articulus Octavus	
Exponuntur principia quadam propositiones tam affirmantes quam negantes spectantia	74
Articulus Ultimus	
De propositionum conversione	77
Sectio Tertia	
De ratiocinatione seu discursu	79
Articulus Primus	
De discursu seu ratiocinationis natura	79
Articulus Secundus	
De principis argumentationis speciebus	82

Articulus Tertius	
De natura syllogismi	86
Articulus Quartus	
De syllogismo simplici et composito	90
Articulus Quintus	
De syllogismorum regulis	94
Articulus sextus	
De argumentatione demonstrative et probabili	100
Articulus Septimus	
De veritate, scientia, evidentia, certitudine, probabilitate, et fide	102
Articulus ultimus	
De sophismatibus sive falsis ratiociniis	111
Sectio Quarta	
De Methodo	118
Articulus primus	
De methodo generatim sumpto, et ejus divisione	118
Articulus Secundus	
De methodo disputandi	125
Articulus ultimus	
Methodus ac regulae discendi seu studendi	131

NARCISO AGOTE